

Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

MOZI

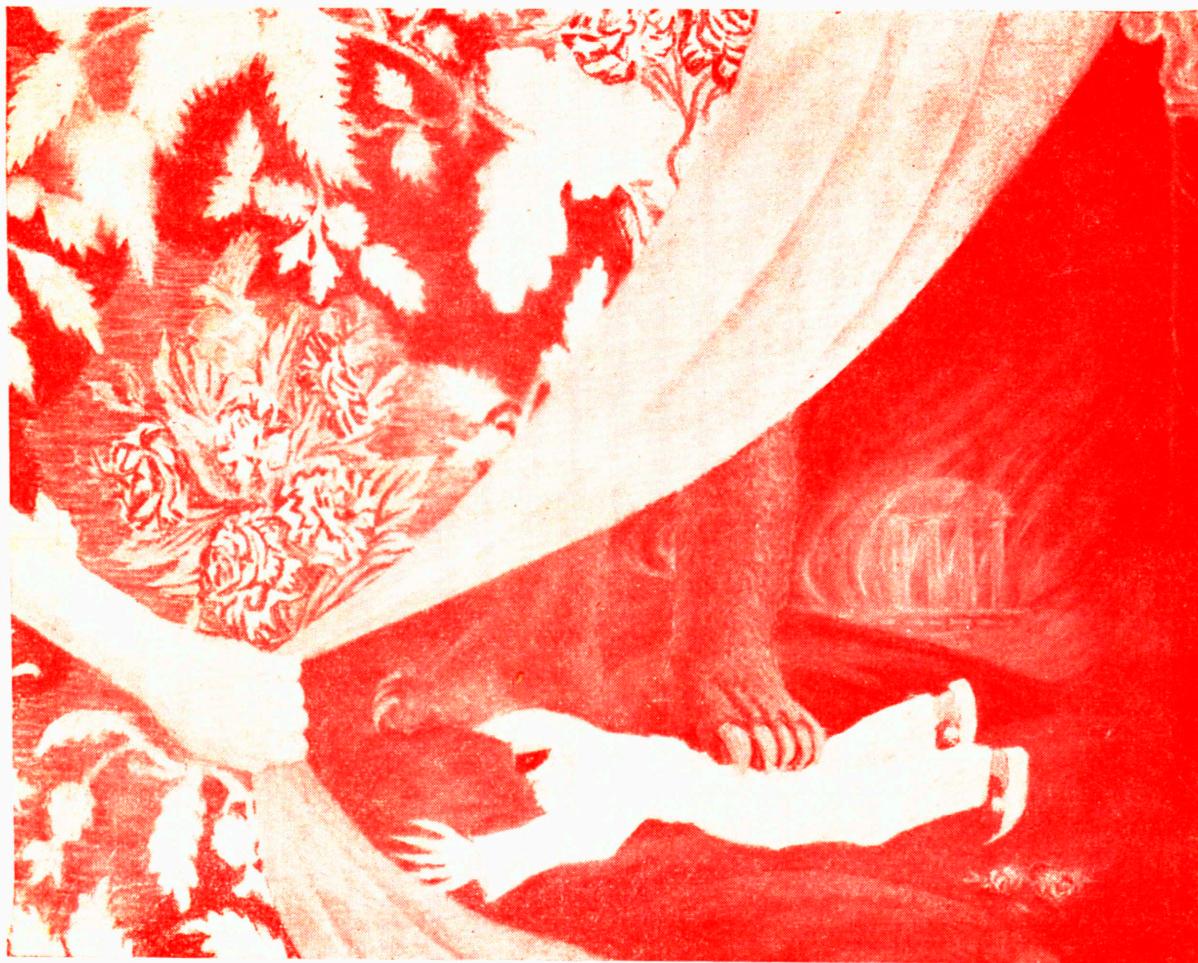
D MOZI

У НІ ВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК II.

СЕРПЕНЬ, 1951

Ч. 19

Юхим Михайлів: "За завісою життя". Пастель, 1923 р.

Строката, барвиста завіса (театральна). За відслоненою її частиною відбувається трагедія: благородний П'єро придушеній сірою лапою невидимої потвори. П'єро гине, а на другому пляні горить храм ідеалів.

Ця картина була знята з виставки в Москві, бо авторові закинуто, що він під лапою потвори розумів радянську владу.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЗЛОЖИЛИ:

1. Пані Є. Просимняк, Торонто \$2.00
2. п. Володимир Лашук, Торонто \$1.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

1. п. Федір Бойко, Торонто 4
2. п. Іван Ганнич, Мінієаполіс, ЗДА 2
3. п. Мар'ян Горгота, Торонто 1
4. п. Мелетій Лека, Торонто 1
5. п. М. Мельник, Сан Франциско, ЗДА 1

Всім жертвовавцям і поширювачам журналу сердечна подяка за їх велику допомогу в розбудові журналу.

Адміністрація

ДО УВАГИ КНИГАРЕНЬ І КОЛЬПОРТЕРІВ

У зв'язку з піднесенням коштів друку і поштової оплати, починаючи з цього числа, продажня ціна одного примірника "Нових Днів" підвищена з 30 на 40 центів.

Передплата лишається без змін, себто при річній передплаті один прим. коштує 25 центів.

Адміністрація

УВАГА!

УВАГА!

МАЄМО НА СКЛАДІ ТАКІ ДИТЯЧІ ВИДАННЯ:

1. "ДВІ КАЗОЧКИ" (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. "ЛІСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНІ-БРАТ" (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
3. "ІВАСИК-ТЕЛЕСИК", народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 15 центів.
4. "ІВАСИК-ДУРНИК", народна казка, з малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16. Ціна — 15 центів.
5. А. Коломиєць, "КАЗКИ". Легкочитані казки, виховного змісту, ціна — 20 центів.

Замовляти:

NOWI DNI

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.
Книгарням і кольпортерам опуст.

Батьки! Священики! Вчителі!

Перед початком шкільного року не забудьте забезпечити Ваших дітей найкращою читанкою. Тільки в нас дістанете

УКРАЇНСЬКУ ЧИТАНКУ ДЛЯ У-ОЇ КЛЯСИ

Маємо вже дуже малу кількість цієї книжки, тому поспішіть із замовленням.

Ціна: \$1.00 за примірник.

Замовляйте: NOWI DNI

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.

=====

Передплачуєте! Читайте! Поширюйте!

"ПОРОГИ"

перший літературно-мистецький журнал на американському континенті.

В "ПОРОГАХ"

друкують свої праці українські поети, письменники, мистці та вчені.

В "ПОРОГАХ"

друкуються переклади кращих літераторів світу.

Річна передплата в Канаді і ЗДА \$ 2.50.

Замовлення слати на наше представництво в Канаді:

"Nowi Dni",

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont.

=====

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Обкладинка: художник Г. Новаківська.

Умови передплати:

Канада — річна: \$ 3.00, піврічна: \$ 1.75.

ЗДА — річна: \$ 3.00 американських, піврічна: \$ 1.75 американських.

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI

Box 452, Term. "A"

Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

Ukrainian Booksellers & Publishers

49 Linden Gardens

Notting Hill Gate

London, W. 2., England

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

В Аргентині:

"Peremoha"

25 de Mayo 479 (26)

Buenos Aires,

Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

В Австралії:

Miss O. Odlyha

G. P. O. Box 933 H, Adelaide, S. A.

Передплата в Австралії: річна — 1½ фунта.

У Венесуелі:

Zapolenko Serhij

San-Rafael a Toro

Calle-el-Carmen № 271

Caracas, Venezuela

Передплата у Венесуелі: річна: — \$ 3.00 амер., піврічна — \$ 1.75 амер.

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.

Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

МОЄМУ КРАЄВІ

Чи знаєш ти, о краю мій,
Що кожною слізовою
Ти випікаєш слід страшний,
Що в гроб візьму з собою?

Чи знаєш ти, о краю мій,
Що всі убиті діти
Волають у душі моїй;
Убивцям відплатити!

Володимир Сосюра

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ!

Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води,
В годину щасливу, і в радості мить,
Любіть у годину негоди,

Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її, вічно живу і нову,
І мову її солов'їну.

Без неї — ніщо ми, як порох і дим,
Розвіяний в полі вітрами...
Любіть Україну всім серцем своїм
І всіми своїми ділами.

Для нас вона в світі єдина, одна,
Як очі її ніжно-карі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
І в кожному серця ударі.

У квітці й пташині, в кривеньких тинах,
У пісні у кожній, у думі,
В дитячій усмішці, в дівочих очах,
І в стягів багряному шумі...

Чи знаєш ти, о краю мій,
Що тьма твоєї ночі
У день весняно-голубий
Мені кривавить очі?

Так хай же я згину — цвісти
Тобі, мій рідний краю!
Чи чуєш ти, чи знаєш ти? —
І голос: чую! знаю!

Як та купина, що горить — не згора,
Живе у стежках, у дібровах,
У зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
У хмарах отих пурпuroвих,

В огні канонад, що на захід женуть
Чужинців в зелених мундирах,
В багнетах, що в тьмі пробивають нам путь,
До весен, і світлих, і щирих...

Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
І сльози, і все, до загину...
Не можна любити народів других,
Коли ти не любиш Вкраїну.

Дівчино! Як небо її голубе
Люби її кожну хвилину...
Коханий любить не заоче тебе,
Коли ти не любиш Вкраїну.

Любіть у труді, у коханні, в бою,
В цей час, як гудуть батерії...
Всім серцем любіть Україну свою, —
І вічні ми будемо з нею.

1944.

Н. Щербина

ТОПОЛЯ

(Зі збірки "О, Земле!"

Прокинувсь джміль. Пташки: "Осанна!"
З пелюсток тонколийний пах.
Аж крики: "Бий!" — Когорта п'яна —
Бах!..
Монголи? скити? гуни? готи?..
... Скажені цербери вгорі!..
Похмурий ворог полем котить
Грім...

Вулканний схід. Сади святочні
В прозоро-осяяній фаті.
Та гнівно вмить мирянці кожній:
"Стій!"..
... В касках. Баньки крижано-сірі...
... Заломи рук. Розпуха враз:

"Рятуй!.. Невже здолають звірі
Нас?..."

Очняк снує в квітках солодких.
Гуляє легіт горовий.
А пси зняли в поля й толоки
Вий...

... Сумирні не збегнуть лелеки,
Чому, коли земля в цвіту,
Ватаги нелюдів далеких
Тут?...

Вже креще крицею тополя.
Вже креще, в іскрах зайнялася!
Тримтить і тягнеться до поля:
"Зась!"

МАТРОСИ

Стогнуть хвилі під вітрами лютими,
Вибухають яросливі надра —
Рідний порт могутніми салютами
Потрясла нездолана ескадра.

Сонне місто кинулось до пристані
Квітами, привітами стрічати:
Синьо-синьо майорять розхристані
З комірцями білими бушлати...

Увійшли і стали на фарватері
Кораблі, причаливші кормою.
Хто шукає дівчини чи матері,
Хто щасливий радістю чужою.

Нетерплячі зойки, очі сяючі...
— Мила, я до тебе мислі зносив!
Юні жони, груди випинаючи,
Повисають на руках матросів.

Притомились в плаванні далекому,
Тай пригод лучилося не мало:
Декого поранено, а декому
Вічну пам'ять море відспівало.

I заграв стерничий на гармонії,
I здаються знову близько грози...
Береги Австралії... Японії...
Береги Кореї... і Формози...

1951

Яр Славутич

Закують ковалі й зозулі
На далекій розмай-землі.
І словам, що були знебулі,
Миттю стануть світи малі.

І запахне рілля хвиляста,
І на сонцем хмільній межі
Будуть ниви поклони класти
Перелетній моїй душі.

Чи спинюсь я? Скажу “спасибі”?
Ій, що мандрів обмарить біг,
Заповітній, рахманній скибі,
Жданій цілі моїх доріг.

Ні, я стану слізми росити
Першу грудку того клина,
Що — як поклик мети несити —
Крізь роки по світах лунав.

Озеро Онтаріо, 1951.

Ганна Черінь

Ну хто з нас, сидячи на прильбі,
Не мріяв про орлини крила?..
Ех, землю облітати скрізь би,
Плисти, напнувши мрій вітрила!

Десь там, де вічно сяють весни,
Є скарб, що сам у руки дастесь.
Там квіти у лісах чудесних
Цвітуть незнаним, дивним щастям.

Десь розриває сиві хмари
І аж до Бога лине готика...
По-своєму з нас кожен марив
Про напів казку, про екзотику...

Як вовк, шугнув зловіщий вихор,
І... мрії здійснились! Та як!..
Коли ж не щастя, тільки лихо
Стрічає нас в чужих краях.

З нас, видно, насміялась доля, —
Ці вічні мандри нам — біда,
Бо ми свого не бачим поля,
Свого не маємо гнізда.

Мандруємо — й чужої майже
Не помічаємо краси...
О, серце, Господа проси —
Побачить нам Вітчизну дай же!

З КНИГИ “ОАЗА”

ЕКЗОТИКА

А пам'яті барвисті нитки
Снують в душі міцну основу
І килим тчуть, де кожна квітка
Відроджує Вітчизну знову:

Село і кострубаті стріхи,
Двори з рипучими ворітами,
Лісні над озером горіхи,
Що дерлись ми на них ще дітьми, —

Над річкою на узбережжі
Коней іржання, крики конюхів...
Оброслі деревієм межі
І голови розумних соняхів...

Слів солов'я, що крає серце,
І ніжність матернього дотику.
Чи ж думал: що з часом все це
Для нас обернеться в екзотику?..

Що будемо блукати світом,
Щоб хтось прийняв, людьми нас визнав,
Що знову будем крил просити
Хоч раз щоб глянути на Вітчизну?..

Що теплоту і спокій хати,
І рідні паході, і звуки
Ми мусим тік запам'ятати,
Щоб діти пам'ятали й внуки!

6. 8. 47.

В нетрях Копет-Дагу

Повість із життя українців у Середній Азії

(Продовження)

Дівчина спалахнула від того притоку і вже сама пригорнулась палко до милого.

— Мені було б тяжко не бачити тебе увесь тиждень, а може, й довше...

— Галюсю! Я давно вже тебе кохаю...

— А ти мені вподобався ще тоді, як — пам'ятаєш? — уперше, щось із рік тому, прийшов до нас... Ще боявся сісти...

— То через тебе: ти так мене вразила своєю вродою...

І він так само, ніби спивав своє щастя, поцілував свою кохану знов... тільки вже в повні уста. А потім того притулившись устами до її очей, до одного й до другого по черзі, до шелестких її вій.

Гая завмерла, прислухаючись до щастя. А тоді раптом відхилилась від юнака, подивилася із захватом у його вродливе обличчя — і вже сама жагуче вп'ялася в його уста. Понілунок був довгий, ціла нірвана щастя...

— Мій...

— Моя...

— ... Наме ішлеєрсенмі?²⁶⁾ — розітнувся раптом крик у проваллі і разом з ним удари, турнувши тишу, як скелю, крикучий постріл. Біля молодої пари гадючим свистом свиснула куля. — Сюди, йолдашлар! Сюди, швидше! Юрію Мих...

Це гукнув Маметберди-огли. Нижче в темних кущах почулось шамотіння, якась боротьба.

Юрко кинувся на той шум. Гляне — а в темряві борються дві постаті.

— За руки хапайте!.. Револьвер відберіть!..

Ляснув ще один постріл, але кудись убік.

Але Юрко в темряві нічого не бачив. Згадав, що в нього на грудях електричний ліхтарик, засвітив хапливо: Маметберди-огли держав обіруч перса Рустама, іззаду за китиці його рук держав, важко дихав.

Але револьвера в Рустамовій руці вже не було.

— Візьміть револьвер... десь долі під ногами... Я скрутів йому руку, і він випустив...

Юрко справді побачив револьвер на землі, підхопив його.

— Тепер кінджал... Дивіться у кишенях... на поясі...

Юрко кинувся до перса і витяг у нього з-за пояса невеличкий кінджал.

А тим часом прибігли ще туркмени-погони-чі і теж кинулись на перса, що люто при світлі Юркового ліхтарика блискав очима.

— Мотуз сюди принесеть! — наказав Маметберди-огли.

Один із туркменів кинувся вниз по мотузі. А Маметберди-огли не випускав упійманого

злочинця з рук. Йому допомагали інші туркмени. А Юрко освітлював цю напружену в боротьбі групу людей, оглядався на Галю, гукав, щоб не підходила близько. Стиснутий так, що й поворохнутись ніяк, Рустам хижо роззирається навколо.

Нарешті мотуз принесено.

— В'яжіть руки, назад... отак...

Зв'язавши злочинця, повели його вниз, до табору. А назустріч хапливо поспішив сам професор з рушницею, за ним — доцент Микитка, теж з рушницею, хоч і далеченько відстав, кажучи, що йому важко йти.

— Що скійлось?

— Та ось...

Коли привели перса до вогнища, Маметберди-огли взяв розповідати, хвилюючись, як усе це скійлось. Він ще вдень звернув був увагу на те, що Рустам з ненавистю слідкував за кожним Юрковим рухом, — тож і собі взяв стежити за персом. А вже тут на місці спостеріг, що він раптом зник від вогнища. Кинувся шукати — дивиться: а він крадеться попід скелею за кущами. “Чого б то він?” — подумав. І зразу ж догадався: вище ішли Юрко і Гая. Стало ясно, що він за ним слідкує. Пішов назирі з ним і діждався того, що він націлився в Юрка... Тоді схопив його за руку... А вбивати ж тут дуже зручно, бо можна звернути на курдів-розвійників...

— Як же це ви? — звернувся до злочинця професор Орленко, схильований до останньої міри. — Що вони, Юрій Михайлович і моя дочка, вам заподіяли?

Рустам мовчав, похиливши холову.

Але було ясно, що з ним тепер зайво було розмовляти. Вирішили залишити його зв'язаним на всю ніч. Відвели набік, далі від вогню, і він там прилип на купу хмизу, що його наєносили на паливо. Туркменам-погоничам додурили по черзі наглядати, щоб він не втік.

Ясно, що спати після цього ніхто вже не міг. Але й говорити було важко. Полягали, мовчали. Вогонь тільки трохи блімав, бо не було потреби увесь час підкидати.

А тим часом зайдла чорна-пречорна ніч. Високо-високо угорі ворушились-блімали великі південні зорі. Дзюрчав, ніби шелестів, водоспад і струмочок. Десь далеко на половині вили-плакали шакали.

Так проминуло чимало часу.

Коли це той туркмен, що наглядав за в'язнем (але сидів лицем до вогню), як не закричить:

— Наме?!²¹⁾

Але в ту ж мить став стовбаса від удару якоїсь тіні, мало не в вогонь руками й ли-

цем упав. Заметушилися в темряві інші тіні, загупала хода багатьох ніг. Проте, поки таборяни посхоплювались на ноги, похапавши рушниці,увесь шум віддалився, а з тим шумом... зник і Рустам.

Почали стріляти навзогін, навмання стріляли і, очевидчаки, марно: утікач був уже десь нагорі, звідти щось кричав.

Кинулись до вдареного туркмена, що лежав, постогнуючи. Юрко присвітив, бо вогнище майже погасло вже: туркмен був ранений кинджалом у спину. Але рана була не глибока, у всяком разі не смертельна.

Галя з Юрком промили ту рану, залили йодом, перев'язали.

Усі були приголомшені. Що сталося? Хто це міг визволити злочинця? Найімовірніший здогад висловив Маметберди-огли. Він згадав, що перс, відсилаючи вранці курдів, сказав їм, щоб вони на ніч прийшли до цього місця. Правда, сам по-курдському не дуже добре знає і тоді не був певен, чи так зрозумів, але тепер це було ясно.

— Так і я ж бачила якусь тінь! — сказала Галя, тремтячи від ляку. — Пам'ятайте, Юрку? Там, за каменем... а ви сказали, що мені показалось...

Становище табору було дуже скрутне. Рустам міг тепер організувати справжній напад, недаром щось згори кричав. Почали радитись і вирішили підготовитись до оборони. Розподілили потім зброю, визначили, де кому сидіти — за камінням, у розколинах скель, за кущами.

Професор, Юрко Кудрик і Галя держалися одно одного. Батько тулив до себе перелякану донечку, що ніяк не могла заспокоїтись: трусила, наче її пропасниця била. А ще ж ніхто й не зізнав того, що вона, крім переляку, мала ще й інші переживання. Їй не йшло з думки, що це, кінець-кінцем, вона призвела до всього цього, зв'язавшись із тим персом, що це вона наразила всіх на таку небезпеку. Тільки ж і тепер, коли ворога не було близько, сказати про свої пригоди з Рустамом вона не могла: тоді б усі зрозуміли, що вона винна, а батька це просто б убило.

Зближалася північ. Угорі почало поволі ясніти: там сходив місяць. Потроху стали за свічуватись на виході вершки кущів, забіліли лисини стежки поміж тими кущами.

Коли це бачить — на одній такій лисині про скочила одна тінь, друга...

— Курди! — скрикнули разом таборяни, що напружені стежили за виходом із своєї кам'яної фортеці-в'язниці.

— Трохи спізнилися, — сказав Маметберди-огли про курдів: — ми іх тепер бачитимем, а вони нас — ні, бо ми в тіні. Якши!...²⁸⁾

І він, поклавши рушницю на той камінь, що за ним лежав, вистрілив у здогадне місце пereбування напасників.

— Хай знають, що й ми не спимо, — пояснив. — Усі слідкуймо за отим великим готим місцем...

Справді, приблизно посередині, але більше додори на виході було досить велике, зовсім

голе місце, і його трудно було б перебігти напасникам під обстрілом знизу.

Перечекавши, поки стихне луна після першого пострілу, Маметберди-огли бахнув іще раз.

Але в цю мить загуркотіло згори над самими головами таборян, і на дно в провалля полетіло камінеччя. Отже і з другого боку небезпека! Усі кинулись під стіни, під виступи скель. Галя схопила однією рукою за руку батька, а другою — Юрка, і всі троє скочили у великий розколині скелі, майже печері. В цій печері каміння їх ніяк не могло вже влучити.

Професор Орленко, не бачачи вже своїх людей, гукнув, щоб обізвались, де хто скочався. Не обізвався тільки Касян Федорович Микитка, але на це не звернули уваги. Тим більше, що в ту ж мить знову полетіло згори каміння, б'ючися з ляскотом об кам'яне дно, розприскуючись на скалки.

Заразом із кущів на виході ляскнув постріл, і куля з свистом дзенькнула десь об скелі. А потім одна тінь висунулась із куща на лисину, думаючи, либо ні, і переповзнути. Усі стрільнули в ту тінь. І тінь спочатку зробилась непорушна, а потім посунулась назад: її, відимо, потягли за ноги.

— Здається, не дали хука! — сказав голос професор Орленко. — Ну й справа!

В голосі йому була велика турбота. Справді, склалося так фатально: замість наукових здобутків йому і його співпрацівникам, може, доведеться свої голови в цім дикім провалі залишити...

Раптом обстрілювану лисину перебігла друга постать, уже навстоїчки перебігла, і скочилася у кущі, що був по другому боці лисини.

— Бийте в той кущ! — скомандував Маметберди-огли. — Як же це ми пропустили? Яман, ой яман!...²⁹⁾) Так вони й усі перебіжать...

Заляскали постріли. Алеж влучити в тому кущі було трудно, бо перед ним великим коліном випинався камінь, і за тим каменем можна було легко скочатися від куль.

Якусь хвилину було тихо. А тоді раптом згори, з-над скелі, що над головами таборян, добувся ледве чутний Рустамів голос.

— Здавайтесь! — гукав перс. — Бо все одні не вийдете звідси...

— Ішак ти! — відгукнувся Маметберди-огли.

— Скажіть ще раз! — знов почувся Рустамів голос (він не розумів).

— Ішак ти! — гукнув дужче те саме Маметберди-огли.

У відповідь згори полетіло величезне каміння і б'ючися об дно, загупало, як постріл з гармат. Заразом лисину на виході перебігла ще одна постать. Безладні постріли знизу, очевидчаки, й цій постаті нічого не зробили.

Отже становище виразно ускладнялось. Стрільці знизу починали дуже нервуватися і через те могли тепер гірше стріляти. Маметберди-огли почав незадоволено гrimati на погоничів, уявши самовільно над ними команду.

Аж тут угорі на виході сталося щось неймовірне. Спочатку там розітнувся нелюдський крик, повний жаху, а далі... могутнім стрибком на лисину вискочив величезний, блискучий у місячному сяйві тигр. Застиг на тій галявині, готовуючись до дальнього скоку. Тільки хвостом бив позад себе. У роззявлений пащі біліли проти місяця страшні ікла.

— Арслан! — гукнув Маметберди-огли. — Ой Алла!..

І в ту ж мить вистрілив. Тигр, замість щоб стрибнути, присів на передні ноги. Мабуть, його ранило в ногу. Справді, він пробував підвєстися і знов падав... Замурчав, аж заввив від болю.

— Не стріляйте більше! — перестеріг Маметберди-огли: — він не пускатиме курдів...

— Це його наші ішаки привабили, — пояснив професор Орленко. — Значить, із Мургабської долини зайшов сюди...

Глянули — ослів не було: вони з переляку подалися вниз, вздовж провалля. Але не до них тепер було...

Побуло якийсь час тихо. Тільки тигр качався від болю, жалібно тепер уже повизкуючи. Ті два курди, що перебігли в щуці на цей бік лисини, не виявляли ніяких ознак своєї присутності, боялися, мабуть, і писнути: зблизька тигр міг би іх ще розшматувати.

— Коли б тільки чорти його не добили, — гомонів тепер уже весело Маметберди-огли, — то було б зовсім добре...

Але всім було ясно, що ті, очутившись після першого переляку, легко його доб'ють. І тоді, безперечно, підуть знову в наступ.

Це становище миттю заважив керівник експедиції професор Орленко і наказав негайно розпочати відступ, скористувавшись хвилевою затримкою ворога. Треба було також використати це й нічну темряву в проваллі, бо вдень навряд чи можна буде відступати під обстрілом згори.

Відступаючи, мали взяти з собою тільки зброя та харчі, та й то тільки на один день, а все майно покинути. Річ зрозуміла, що й таку цінну здобич, як живий, так героїчно впійманий орел мав бути взятий; сам Маметберди-огли його б ні за що не покинув. Чималі труднощі були з раненим туркменом: його рана запалилась, він стогнав і сам не міг іти. Зроблено з намету ноші і доручили двом здоровим туркменам його нести.

Коли все вже до віступу було готове, професор вирішив перевірити в півтемряві "колодязя" (сюди ж місячне сяйво майже не сягало), чи всі люди на місці. Ніби всі, але... де ж Микита Касян Федорович? Його не було! Взяли обережно гукати, — не чути. Це всіх стурбувало. Що за знак? Чи його вбито? Куля або камінь могли в його схованці влучити.

Професор Орленко наказав обшукувати напомації всі закутки й щіlinи, і Юрко Кудрик, присвітивши своїм ліхтарком, знайшов його в одній розколині: він сидів тав, як кажуть, ні живий ні мертвий з переляку. Міцно стискав свою рушиницю. А розколина була така вузька, що в ній й тонкому трудно було б залізти! Але вилізти Касян Федорович з тієї розколини тепер не міг. І Юркові не малих довелося докласти сил, щоб його звідти видобути. Тільки ж і вилізши, Касян Федорович не міг зразу йти, — так йому тіло, особливо ноги, отерпло.

Після цього група мовчки, ховаючись під затінений бік, рушила проваллям униз.

Маметберди покинув табір останнім і бачив те, що його предбачав професор: з кущів, де сиділи курди, розітнулось разом два постріли, і тигр ляг на землю боком, задригавши в передсмертних конвульсіях ногами, а потім витягся і лишивсь непорушний.

Маметберди-огли і собі стрельнув туди, щоб ворог думав, що вони й далі обороняють табір. Зробивши так, він побіг доганяти групу.

Біля першого згори "порога" виїздівці побачили страшну трагедію своїх ослів: розігнавшись з переляку, вони в темряві попадали з семиметрової висоти і повбивались.

— Бідняги трудяги! — мовив із жалем професор Орленко.

Але довго зупинятись біля ослів не можна було, і група, спустившись з "порога", пішла швидко далі.

А тимчасом місячна нагорі ніч поволі стала перетворюватись на світанок. Зникла місячна ясність, і небо засіріло ранковими кольорами. А поки дійшли до "порога" з ковбанею, стало вже видно, як удень.

Як і на попередніх "порогах", так і тут людей спускали у зворотному супроти виходу порядку. Спочатку спускали найважчого, себто Касяна Федорова Микитку, далі двох туркменів, що їм потім на руки мали спустити раненого, потім професора і так далі. Перед Галею спустили Юрка Кудрика, і вона спустилась йому на руки, але з розгону досить глибоко пірнула в воду.

Юрко досить швидко підхопив її і мерцій

виніс — тепер найдорожчу, рідну! — але вона за одну мить у тій воді так змерзла, що аж заплакала.

Знервований батько хотів був нагримати на неї... Коли це: — Фю-їть! — куля з свистом розтяла повітря. За першою друга зденькинула у скелю.

Стріляно згори. Отже напасники досить швидко виявили втечу виїздівців і тепер переслідували їх.

Маметберди-огли був уже сам нагорі, тож швидко спустився і склався разом з іншими під скелею. Мотуз білою ниткою був із бавовни, лишився на порозі, бо під обстрілом Маметберди-огли ніяк було лізти по скелі.

— Треба сподіватися куль ще й іззаду, — сказав Касян Федорович Микитка, тримтячи, аж зубами клацаючи і від холодної води, й від страху. — Вони ж, мабуть, слідком за нами спускаються...

— Навряд, щоб вони на це пішли, — сказав професор Орленко. — Так вони могли б самі попастися в пастику, якби постріли привернули увагу прикордонників. А нагору ж, ви самі знаєте, як важко виходити. Тут би з ними могло статися так, як із водою в натискному смокові: крізь хлипак вона проходить легко, а назад їй ніяк виходить. А Рустам же не тає дурень...

Зверху добувся, уже виразно чутний персів голос:

— Однаково перестріляємо — не втечете...

— Ішак ти! — гукнув Маметберди-огли і стрельнув угору.

Тільки ж звук цього пострілу навряд чи добувся до перса, бо, стиснутий у вузькому провалі, упав тут таки.

Проте відстрілюванням нічого не можна було зробити, треба було далі йти. Але тут хтось звернув на те увагу, що залишений угорі мотуз був останній. Спускаючись на по-передніх "порогах" потемки, мотузи кидали, бо ніяк було обходити по скелі. Лізти по нього під обстрілом Маметберди-огли не міг, а в запасі більше в них не було. Отже далі з "порогів" їм ні на чому було спускатися! Усвідомлення цього пройняло всіх жахом. Вони опинилися в моторошній облозі! З малим запасом харчів, без зв'язку з зовнішнім світом! Глянули всі на свого керівника — професора Орленка — а він поблід, як мрець.

— Ех, дочко! — мовив він потиху з докором до Галі, хоч його рятівної думки чекали й інші. — Я ж тобі казав: не їдь... А ти не послухала!

Гая почала плакати. Юрко Кудрик мінівся на виду від середового болю. У Касяна Федоровича Микитки тіпалися товсті, як сосиски, губи: він теж, здавалось, от-от заплаче.

Згори розітнулось декілька пострілів. Усі злякано попритискувались до скелі. Деякий час мовчали.

— А знаєте що? — озвався Маметберди-огли. — Треба зсукати мотуз із одягу, який у кого є... А трохи того, що висить, я відітну...

із цуркою... Якими?

Думка була добра, але всі були майже голі — у малих штанях, з яких нічого не зсучеш. Правда, Туркмени — погоничі були в халатах, але гнилий шовк тих халатів на мотуз не годився. Не можна було нічого зсукати і з Галиної блузки та спіднички — все було дуже тоненське. Залишались тільки парусинові штані самого професора Орленка, і всі глянули на нього.

— Так, випадає мені свої скидати, — обізвався він. — Ale й їх не вистачить... Треба ще взяти наметик з нош, а раненого на руках нестимем...

I він скинув свої мокрі після "купання" в ковбані штані, залишившись теж у коротких штанях. У кого були ножі — почали швидко різати і штані, й наметик, на вузькі стяжки. Гая й Юрко зв'язували їх міцними вузлами, туркмени їм допомагали. Ця робота зайняла багато часу, але, кінець-кінцем, мотуз був із-суканий, міцний і достатньо довгий.

Після цього Маметберди-огли вчепився за той мотуз, що звисав на "порозі", став на цурку ногами і, випроставшись на ввесь зрист, обрізав у себе над головою. Перерізаний мотуз обірвався — і Маметберди-огли чульбукнувся в ковбаню. Виринув, пирскаючи, як кіт, і вискочив з ковбані.

Так була створена можливість для дальнього відступу.

Напасники не відставали, ішли за ними й обстрілювали, особливо на порогах. Тільки ж наступні сім порогів були легкі для спускання, і Маметберди-огли легко міг зістрибувати з них із мотузом. А бокові скелі були стрімкі, і через те обстрілювати згори було незручно. Кулі раз-у-раз били в протилежну стіну, і, тільки відскочивши від каменя, якась куля могла влучити. На щастя, цього ні разу не сталося.

Але останній поріг був небезпечний і в розумінні обстрілу: біля нього бокові скелі досить широко розходились і відкривали дно провалля до цього "порога".

Але... вже вони й наблизились до "порога", і почали, поглядаючи вгору, спускатись, а пострілів нема й нема. Це усіх здивувало. Що таке? Чи не хитрощі це якісь з ворожого боку? Але ніхто на них тепер не тільки не стріляв, а й ніяких інших ознак близької присутності переслідувачів не було. Тож вони цілком безпечно спустилися і з цього останнього "порога", подолали цю останню перешкоду на шляху панічного відступу.

Відсутність ворога професор Орленко пояснив його боястю недалекого прикордонного поста. Звідси вже могли почути там стрілянину і звернути на незвичайну подію увагу.

Незабаром уся група була вже біля "Чортової комори". Залишалось іще перехопитись тільки через долину, пройти повз бескет із тією печерою, де передніше сиділа Гая як Рустамова полонянка. Але тут можливість нападу була найменша.

(Закінч. в наст. числі.)

Уривки з щоденника

(Продовження)

28. VI. 1942 р.

З ночі дощ. Вже незабаром місяць, як майже щодня дощ. І холодно. Погане літо.

Лесик простудився. Мама вчора пішла на село по продукти — тепер дощ їй може багато перешкод завдати (це — Немішаєво за 20 км.). Я хазяю сам і вже набридло вовтутзитись з горшками, дуже багато це забирає часу і стомлює.

Сьогодні зрання був Ніколай, розповідав про свої пригоди на фронті під Харковом і про теперішню службу.

Позавчора вранці заявився вчений секретар Вінницького мед-ту, привіз того листа мамі, що я ще з Харкова давно передавав через Кардиналовську. І газети з моїми статтями. Розповідав про життя Вінниці і періферії. Є розгублення, тривога.

Позавчора ж у редакції познайомився з редактором чернігівської газети — молодий ще, якийсь стривожений і так само розгублений хлопець.

Штепа домагається моїх літ. матеріалів до газети. Я вчора сказав йому про інтерв'ю зі мною: чому не друкують? Обіцяв вияснити й зробити. Жду.

1. VII. 1942 р.

Знаменна дата! Рівно рік тому, ось саме в цей час (о 9 год. ранку) цей двір "Роліта" збуджено гудів, сповнений був надзвичайного хвилювання і метушні — виїздили письменники, перший день офіційної евакуації, хоч від сусідів приховували цю справу. Автобус прибув і одбував, транспортуючи "добровільних утікачів" на дверець. Ще вночі виїхали на станцію "найвельможніші" (Тичина, Панч, Рильський, Рибак, Гофштейн, Тардова з робітницею, Городський, тощо — переважна більшість "аристократичного" нового крила будинку). Бачу: стоїть автобус у під'їзді і туди вантажать валізи й вузли. Зазирнув у марш, де ліфт, а там Копиленко пре колосального клунка, загорнутого в килим, аж піт бідоласі виступив, і питає: — Ти ще не вантажишся? — Ні, а що? — Ну, то слідуючим заїздом із наступною партією через годину-півтори пойдеш... — Добре, добре... Ах, сердега, він і не підозрівав, що я зовсім не поспішаю, навпаки, міркую, як би то довше залишился в Києві! Він преться до автобуса, пре поперед себе клунка, а там у середині вже сидить Смілянська з дитиною, ще хтось з жінок з дітьми. І він просить їх негайно вийти, дати місце клункові. І вони вагаються, не хотять... І він силоміць, клунком, грубо, нахабно витискає звідти дітей. І счиняється крик, лайка, скандал. І всі присутні обурюються на Копиленка... У дворі жникають бліді, розгуб-

лені жидки, страшенно стурбовані тим, що їх не всіх вивозять у першу чергу: їм бо, як жидам, мовляв, у першу чергу загрожує німецька небезпека. З'являється раптом Бажан у військовій уніформі, який вкупі з Корнійчуком верховодить тепер у спілці. Жиди обліплюють його з такою настирливістю й шумом, що він ледве виривається з цього напосідливо-переляканого кодла, а вони однаково біжать за ним. Переслідуваній, враз затурканий, він описується аж у другому кінці двору і, помітивши мене, простує до мене, як до спасеної точки. Я одводжу його ще далі вбік і кажу, що не маю охоти зараз іхати, хоч і належу до сьогоднішнього списку: мовляв, взагалі не поділяю цієї панічної втечі й хочу лишитися вкупі з ним у Києві, а як доведеться то й "захищати Київ". Він насторожено бликає короткозорими очима й каже: "Ну, як хочеш... але май на увазі, що потім буде важче виїхати". — Ничого, як буде всім, так і мені". А довкола нас уже знову скучились переважно жиди. Б-н поважно проголошує, що допіру він говорив особисто з Хрушевим, той цікавився настроєм письменників, передавав їм привіт і побажання триматися достойно, поводитись так само організовано, дисципліновано, свідомо, як то було й досі. Я поспішаю додому, радий неймовірно, що маю право (у всяком разі певну згоду секретаря парторганізації, товариша Бажана) поки що залишитися.

Шкода, що мій тодішній щоденник загинув. Тепер багато чого слід відновити, поки час, бо воно дуже цікаве, повчальне.

Мама позавчора ввечорі притопала з села, принесла трохи харчів. Я теж роздобув трохи муки й сала. Другий день ми розкошуємо. Продовжую лікування, що його призначила чаклунка з Дмитрівської 17. Помічаю якусь реакцію в усьому організмі — чи на добре воно?

А Київ бує своюю самобутньою красою — сьогодні до того ж сонце. Тут і померти я згоден. Тепер я ще більше, ще глибше почую його цінність для мене, як українця. Дорогий він мені кожною своєю дрібничкою, ходжу по ньому, як зачудований, люблю його так, як, здається, досі ніколи ще не любив. Мое величне, мое прекрасне, болюче й втихомирливе, трагічне й шляхетне, розтерзане й живуще, вимучене і невмироще, заглиблене в суть життя, якоюсь таємничістю солодкою овіянє, віковічну істину в собі приховуюче, мужнє і ласкаве мое місто, — ясне, земне і в той же час химерне гніздовище усіх скорбот і радощів, усього сенсу життя й боротьби моїх пращурів і моого народу. Я стою ось перед тобою і почиваю себе перед твоєю величчю малесеньким, непомітним, але ти мені знову даєш сили. Я

почуваю, як ти мене знову окрилюєш, я п'ю, п'ю, п'ю з твоїх невичерпних, життєдайних джерел.

4. VII. 1942 р.

Знайшов вірша, написаного М. Рильським у грудні 1940, коли ми разом із ним їздили на літ. виступ до Конотопу й потрапили під хуртовинну, морозяну погоду до готелю місцевої Міськради, що як раз ремонтувався (взимку! в мороз!). Там і мусіли два дні жити.

А. П. Любченку (на спомин про спільну подорож).

Хоч номінально ми в Європі,
В найкрацій із її країн,
Але фактично — в Конотопі,
Що мучить нас, як сучий єнін.

Нема ні їсти, ані пити,
І навіть — соромно сказати, —
Глівдня доводиться ходити,
Щоби природі вань віддати.¹⁾

А тут ще хуга сніжна віє,
Реве й свистить, як ідіот,
І замітає всі надії
На наш до дому поворот.²⁾

Нема дістати де й окропу,
Аж навіть згадується “мать”...
Ох, шидше б цьому Конотопу
Нам, друже, риму показати!

M. P. 13. XII. -40.

А ось іще знайшов клаптики — це записочки мені, як старшині військових курсів при спілці письменників у травні 1940 р.:

Увлекшись компасом из стали,
Аркадий добрый наш, забыв,
Что головы к чертям устали,
Не говорит нам: перерыв!

(Автор невідомий).

Исписали все тетради,
Горох вышел твой и мой.
Ах, Аркадий, Бога ради,
Отпусти ты нас домой.

(Я. Городской)

Я порядкую в скриньках стола, в книжковій шафі, налагоджуємо нерухоме літературне майно — і це зараз дуже цікаво, дуже багато викликає думок. Скільки мерців лежить переді мною, скільки мною витрачено дорогої цінності в моєму житті часу! 23 роки в п'яті, в тюрмі! Як тепер це все надолужити? Хочу найдоцільніше організувати свій час, щоб як найбільше зробити, написати те, що іще встигнеться.

Сьогодні (зараз 8 год. вечора) — рівно рік, як я вирушив із своєї хати. В цей день торік о 6 год. вечора, щойно я прийшов додому і сів обідати, подзвонив телефон із спілки п-ів. Маміконянц — діловод спілки — передав категоричне розпорядження Бажану і Корнійчука, щоб о 7-й год. вкупі з усією сім'єю і з речами (скільки сам підіймеш) бути на товарній

станції, сісти і вирушити. — Куди? — Нє знаю, куда повезут. — А як же я за годину доберусь до станції з сім'єю та речами? Дайте якийсь засіб пересування. — Нє знаю, так пріказалі т. т. Корнійчук і Бажан. — Ну, якщо не буде засобу пересування, то я не виїду, бо це фізично неможливо — так їм, будь ласка, і перекажіть". А сам собі думаю: справа погана, треба лаштуватись у дорогу, вони, напевне, мені не вірють, уже підозрівають. Я побіг, кинувши обід (а на столі стояв величезний полумисок полуниць і мама, бідна, почала ридати), у Софію до Ніни, викликав її, так і так, мовляв, баритися не можна. Прийшли. Вже й не обідали. Склали речі. Смуток, сльози, нервування. Дзвоню в спілку — ніяк не можу впіймати Бажана. Знову впіймав Маміконянца. — “Ну, як із транспортом? Я готовий, жду. — Сейчас, сейчас поговорю з Олександром Євдокімовичем”*) А потім хвилини через 10 дзвонить: — Ол. Євдок. сказав, что даєт свою машину, только ви сейчас же должны виїхати". І моя остання надія на затримку, на якість можливі зачіпки й викручування зникала. Треба їхати. Сіли всі, як годиться перед великою дорогою, на хвилину. Підвівши, я ще зазирнув до свого кабінету, він уже був у вечірній сутіні, видався мені великим і поважним, ніби на відстані вже. Ale десь в глибині душі лишалось щось нерозривне з ним. Так наче передчував я, що повернусь сюди через рік і застану все на тому ж місці. Так. Ну, прощай, Києве! I раптом Лесик, такий завжди охочий до всяких подорожей, — у сльози, в крик: “Я не хочу їхати! Я не хочу їхати!” Серце мені стиснулося, але я навмисне став суровішим, бо й дорослі почали знову ридати. Дівники понесли речі до спілки, і я з Ніною пішов з ними по Нестерівській, а мама з Лесиком по Фундукліївській. В спілці товкотнеча, розгардяш, паніка. Особливо — жиди. Хтось каже про жертви останнього бомбардування, а Коган істерично майже кричить у відповідь: “Мне єто не інтересно! Мене інтересно, коли же я получа посадочний талон? Когда же я уеду? Почему евакуируют в первую очередь українцев? Нам, євреям, немци больше угрожают!” Обурення, шум, метушня, народу стільки, що й протоппитися важко. До того ж уже темно, а світла нема — затемнення від самольотів. Жидівка Балясна, що виконує тепер відповідальну роботу по лінії парторганізації, нашвидку в півтемряві пише мені посвідку на від’їзд. Мама, Ніна й Лесик сидять на речах у коридорі. Ждемо машину Корнійчука, яка повезла на двірець польську письменницю Шемплінську, що теж виїздить цим ешелоном. (Два дні тому вона з 5-ти місячною дитиною і чоловіком, — Соболевським, чи то журналістом чи інженером, — на мотоциклі прибула зі Львова, іхавши 4 доби. Вона ж бо, поза всім, депутат Львівської міськради). Сів і я з родиною на клунках біля сходів — сум і злість, що доводиться їхати, що ніяк не щастить залишитися в Києві та запутатися в цьому вирі

*) Корнійчуком.

і залишиться зовсім. Тихенько кажу ще раз мамі: "Продавай речі, але тримайся, постараїся зберегти мої книжки й взагалі хату. Я конче тікатиму. Як говорив, десь у дорозі. За межі України ні за що пойду. В крайньому разі — Ніна з малим рушить далі, а я зникну по дорозі будь що будь... А як тобі скрутно буде, дуже вже скрутно, тоді мандруй до Животова". Мама, хорща моя мама; плачуши, виймає ті 300 карб., що їй я залишив (все, що міг старенький залишити, бо їй у самого було обмаль і силоміць тикає їх мені: "Тобі ж, Аркаша, дорога важка із сім'ю, бери, тобі кожна копійка дорога, а я тут якось перекручусь. Жорж ішо допоможе". Я, звичайно, не взяв, одвів її руку, поцілував стару. А тут уже й машина прибула. Маміконянц покликав мене у садок: "Ви, Аркадій Аф., билі всігда такої отзивчивий, вніматильний. Желаю вам хорошої дороги... вас, скажу по-секрету, хотят поскорее вивезти, потому так і получилось с неудобствами... о вас, понімаєте лі, беспокояться, как о лучшем пісателі. Ну, до свіданья, всего вам..." Ах, наївний і хороший мій Вачан! Він прямо не міг сказати, в чому річ, але, знайшов спосіб сказати так ясно, що прямійше й не треба. Він хотів мене попередити, щоб я краще зрозумів своє становище людини, яка потрапила під підозру через те, що залишалась, не поїхала з першим ешелоном 1/VII. Ми з ним обнялися. Потім, коли сідали в машину, він допомагав, і Кротевич допомагав, а дорогу раптом заступила Левітіна (жидівський виродок, прообраз "Свині" у Хвильового) і просто сісти не дає: "Ти уже єдеш? Уже єдеш?" — "А ти, що ж, не бачиш, чи як?" — "Ну, до свідання, счастливий путь... Когда же меня повезут? Что это такое делается?" Я ледве одчепився од неї, а в душі промайнув радісний промінчик: ага! захвилювались жидки, піджилки трусяться! Так вам і треба! Скільки ти одна, Софіє Левітіна, завдала нам у свій час скрухи і болю, коли була цензором у Головліті, скільки ти тому ж Хвильовому крові зіпсувала! А тепер тремтиш, скавуши. Так тобі й треба! От, коли б тільки була можливість, взяв би й послав тобі кулю просто у твій вузенький але хитро-шкідливий лоб. Чекайте но, чекайте, що єас ішо спіткає. Розплата допіру починається, і ви всі, як стривожений рій, допіру тільки зашалатались. А я, на жаль, замісьць взяти участь у цій розплаті — і за себе, і за друзів, і за розстріляного дядька Петра, і за засланого дядька Юлька, і за зруйноване гніздо наше в Животові, і за всі зруйновані гнізда справжніх українців, за всю Україну, — замісьць розплатитись за все, помститись (так, так, помститись безжалісно, безоглядно!), я мушу іхати кудись на далекий Урал, в чужу невідому Уфу. Мене на самому порозі нового життя зіштовхують назад у тіж ішо темніші сіни, в льохи. Мене знову паралізують, хотять зробити слухняним і безпечним. Ні, я не пойду. Я тікатиму. Конче. Будь що будь!

Дверці машини захлопнулись, і я поїхав. ...поки що на товарову станцію.

6. VII. 1942 р.

Вчора (це була неділя) обідав у Б-го. Живе тут же в "Роліті". Передчора зайшов до мене увечорі, одрекомендувався — він аспірант, літературознавець. Вістав, що я живий, що тут, що працюю, і цікавився дуже Харковом, де він учився раніше. В розмові вияснилося, що він походить з Уманщини, недалеко від Животова, а оце два дні як був у Сквирі де жив його батько останніми роками. Отже — земляки. Просив дуже прийти до нього сквирської горілки спробувати. Ну, спробували ще й вареників з полуницями. А дружина в нього — студентка, істор. ф-ту. Молода, цікава, заязята. Радили вони моїм відвідинам так, що я аж незручно себе почував. Академік І-й переказував через нього мені найщиріші вітання і просив умовитись, коли може зі мною зустрітись. Я відповів тим же і просив щоб Г-й сам призначив час, а я, мовляв, для нього завжди час знайду.

Був потім надвечір у подружжя Шведів, артистів опери. Єпископ Мстислав хоче конче мене бачити — казали. Взяв у них "Марію" Самчука.

Сьогодні: вранці машиною з оператором Т-м на кіно-студію. Гозмова з д-ром Ульрихом, начальником студії, пропозиція дати літературний текст до докум. фільму "Київ". Він сповнений сумнівів що до укр. мови, сам трохи го-всрити російською. Запитує: — "А хіба укр. мова має, прикладом, термінологію свою в галузі медичний або технічний?" — Ну, звичайно. — А мені казали, що ні." І довелось довгенько його "просвіщати". Хтось, видко, з русотяпів його сильно загітував. Роботу я погодився взяти за 300 mr. Потім дивився цікаву кінохроніку: бої під Севастопolem, під Харковом і одвідини Гітлером Фінляндії. Звідти від'їздив трамваєм. Чудесний сонячний день, перший гарячий день літа. Суниці на Володимир. базарі. Одвідини "чаклунки", що взялась мене лікувати від екземи. Пірихід А. К-ка і пропозиція від групи молодих письменників стати а чолі літерат. об'єднання. Поява Деменка з дружиною. Поява літератора Вінницького і його довгі розповіді про свої пригоди. Поява дружини поета Сороки: чи не знаю я що про нього, він бо ще в серпні був заарештований у Харкові НКВД?

Я й не зоглянувся як проминув сьогоднішній день і, на жаль, не встиг нічого зробити.

7. VII. 1942 р.

В газеті "Н. У. С." рішуче співробітничати не буду. Підозріла, погана газетка, ще й, як мені здається, великороджавницького російського напрямку. Р-тор російськ. газети "Последнє новості" Дудін в ній подвізається з великими й невковиристими статтями, а Штепа, бачу,ходить перед цим піжончиком на задніх. Огидно! Скрізь панує у них мова російська. Навіть перекладачка Гордон і зав. літ-частиною між собою говорять російською мовою. Якісі взагалі снують теж підозрілі людці і "дівчатка". Лавочка расеская. Страшенно

огидно. Мене навіть (хоча б з люб'язності звичайної) на хліб не прикрипили, але то — Бог з ними. Сьогодні бігав цілий ранок (у Костюка був, у М.-го в правничому відділі М. У.), щоб якось десь прикріпитись на робочу картку хлібну. Зустрів старого Сагатовського і він пропонував зарахувати мене до співробітників свого театру, та я з ним, пам'ятаючи Жмеринку 1922 р., не хочу діла мати. Піду ще завтра, що та виходжу. Зустрів Костирка.

Мама сказала, що в дворі є чутка, наче М. Ш.-к, який уже перед 4-ма місяцями повернув з полону і перебував у себе на селі і дружина якого з дітьми аж з Білгорода оце приїхала до Києва шукати чоловіка, — наче він опинився в партизанах. От ідіот! Завжди він був ідіотом, таким і залишився. Його книжечка віршів була видана в обкладинці, на якій художник намалював галузку, а на галузі птаха, шпака, — навмисне, на сміх. Тим часом Шпак (це було років 2-3 тому) ходив зраділий і всім показував цю "птичку". А коли йому Скляренко Семен по-доброму сказав, навіщо він, такий незабезпечений вічно голодний та обірваний, так багато заводить собі дітей, примушує дружину мало не щороку редити, — де ж, мовляв, його голова?, — той тицьнув рукою... ...От ідіот! Чи так чи сяк, а Шпак дурак...

Згадався побіжно другий вихованець советського режиму, представник сталінської інтелігенції, турий, бездарний парубчик, що гнувся теж бути поетом і що про нього часто говорили жартома: Шеремет не поет, не поет Шеремет.

10. VII. 1942 р.

Сьогодні рівно місяць я приїхав до Києва. Почуваю, що відпочив трохи. Помітно (навіть для інших) поправився. Так само й син. Тепер треба братися до діла. Досі не маю робочої хлібної картки, хоч сьогодні вже був у цій справі у заступ. голови міста Волконовіча. Він скеруве мене до штадткомісаріату. Ціла халепа!

Жду листа зі Львова від Рути — написав їй днів 8 тому. Два дні тому Юрко одержав листа від Ніні з Німеччини, з Деспу. Вона працює за фахом в арх. бюрі, просить маму подбати за Лесика, запитує, чи зроблено вже мені операцію, ї запевняє, що хоч ми розлучились погано, але найкращі її почуття зв'язані з нашою родиною. Огідна вона все таки, безпринципна...

...Бачив сьогодні Кав...е. Він працює над памятником Шевченкові для Дубна. Дуже просив зайти до нього і до мене обіцявся завітати. Вранці забігав Г...в — збентежений ніби, жаліється, що платню їм скоротили і взагалі погано. З ним я привітний, але дуже поміркований: адже він від Штепи, з тієї компанії — і цього досить.

Вчора у своєму під'їзді зустрів колишнього моого вчителя гімнастики в гімназії у Сквірі Шаповала. Постояли, поговорили. Він: а що воно буде?.. Типовий хахол. Я йому прочитав коротку лекцію і, видко, не стільки його підбадьорив як здивував.

Уже кілька днів сонце, теплінь, справжнє літо. З якою радістю поїхав би я кудись на село. Але зараз дуже важко добути перепустку. Та й треба щось думати про заробіток. До діла час, щоб десь на осінь можна було вирядитись до Львова й розв'язати остаточно справу з операцією.

...Записую ось зараз же другим заходом. Вечір, власне — надвечір'я. З моого бічного вікна видко сусідній сквер, що вже за ці роки буйно розрісся. Над деревами стойть синявий вечірній туманець. Легка прохолода після варкого дня. Хороше. І будівлі далі за сквером на узгір'ї укомпонувались так гармонійно, наче це спеціально за дбайливим мистецьким розрахунком і смаком, іхню різну височінь, повороти і місце тут визначили. А воно ж цілком випадково — і якраз гарно, повно, цінно. Гарний ти, Києве!

Читаю зараз "Марію" Самчука. Річ була б досить добра, але вона досить поверхова; написана чи то поспіхом чи з браку в автора нахилу до конче потрібних в таких творах (бодай окремих) психозаглиблень. Написана якось так, ніби автор лише швиденько перебігає життя, а місцями трошки підстрибує і перестрибує. Добре, що він дав підзаголовок: хроніка одного життя. Це, до певної міри, його виправдує, але не цілком. Що правда, укласти в невеличку книгу з цілим життям людини — завдання не легке. Я ждав від "Марії" значно більшого. Кажуть, що його "Волинь" цікава, серйозна, ґрутовна річ. Шукаю її вже давно і ніде не можу запопасті. Самчук мене давно цікавить. А Кав...е сьогодні характеризував його: серйозна людина, в творах менш цікава ніж у житті.

Кажуть, ніби по-радіо повідомлялось сьогодні про здобуття Кронштадту. Оце було б здоровово, "йолкі — палкі"! А вчора — з 38 пароплавів, що йшли на допомогу советам, потоплено під Штубергеном 32. Здоровово! А позавчора — взято Вороніж. Чи ж не здоровово? А ще перед кількома днями впав Севастопіль. Події нарощають, наступ розгорається. Дивуюсь на талановиту розміркованість, всебічне охоплення комбінованими ударами такого колосального фроту, — це можуть тільки німці. Вчитися, вчитися у них. І не тільки війни, але й побудови життя, уміння вдало повестися в яких завгодно обставинах і конче домогтися свого. Вчитися, западливо вчитися у них, хоч багато хто з моїх земляків, млявих і заразумілих, не хоче цього злагодити, тупцяється розгублено на місці, бурмоситься і бурчить. Його, бачите, притиснули, а він ждав, що йому ні з того ні з цього впаде готовенька українське держава, що йому просто на тарелі піднесуть готовенькі особисті блага, бо він, бачте, українець. Ой, хахли, хахли! Вони ж досі не розуміють, що наше поле бою — наполеглива, але гідності сповнена... праця... на свою ж, кінець кінцем, користь. Цей "рукопашний бій" афішувати треба, вміло переключитися треба, а не скиглити й потилицю чухати. Які ж бо неповороткі, неімкліви — і обурливо це і боляче.

(Продовження буде).

"Париж треба закрити"

У Парижі я згадав червоноармійців, що "визволяли" Львів. На розпити населення, чи є те або те в ССР, вони відповідали звичайно: У нас є все. Як відомо, це не було правда. А навіть те, що там є, не можна здебільшого купити. Але в Парижі справді є все і все можна купити. Я не поведу тепер читача в джунглі величезних універсальних крамниць Ляфает або О прентан чи в хаці паризьких ринкових галів, відомих з "Черева Парижу" Золя, і не буду перелічувати номенклатури товарів, пропонованих там увазі і кишені захожого. Для такої номенклатури, мабуть, не вистачило б річного комплекту "Нових Днів". Якби стався потоп, а заціпила б крамниця Ляфает, не треба було б найменшого зусилля археологів, щоб відтворити образ нашої цивілізації. Єдина трудність полягала б у тому, щоб не заблудитися в лябірінтах цього евентуального Ноєвого ковчега.

Але Париж демонструє вам також усі сорти і розряди людей. Робітники в беретах і синіх комбінезонах, актриси, що пахнуть духами і туманами, волоцюги - "кльошари", що сплять під мостами Сени, бородато-розпатлані екзистенціялісти, особлива порода зазивайлів-вишибайлів у незчисленних нічних льокалях Монмарtru... Людина — і на плечі в ній почепилася маленька мавпка. Раптом серед вулиці кремезний тип розкладає килим, скидає з себе сорочку і починає показувати чудеса атлетики. А приглянеться до жінок, що контролюють квитки в метро. Здебільшого вони не молоді, а крізь фарбу на обличчі видно історію їх молодості. А от пасажирка. Її одяг у такому стані, що, здається, зараз розспілеться струпами. На вигляд їй під шістдесят, а в дійсності може тільки сорок? Сидіти поруч неї небезпечно, і пасажири встають з лавки, коли вона сідає. Але вона спокійно скидає туфлю — туфля колись була, мабуть, біла, — і починає виколупувати бруд з-поміж пальців ноги.

Всі ступені багатства і бідності, всі чесноти і всі пороки, — і обслуговування їх. Як у славетному кабаре Фолі-Бержер усі види одягненості, роздягненості і їх комбінацій. Як у незчисленних балаганах на бульварі Батіньоль усі види атракціонів. І все пропонує свої товари, все закликає. Величезний базар, як у фое Фолі-Бержер, де десятки виборних кіосків, парфумерія, сувеніри, кілька малярів розставили свої картини, вас кличуть у долішнє фое, де східні танці, кожний кіоск аж надривається, гукаючи. Базар, базар, мистецькі оформленій, все є, все можна купити. Додайте постійну задуху, повітря, насычене воловогою океану, повітря, яким тяжко дихати, небо ніколи не синє, а сріблясте, як на картинах іще Кльода Льорренса і Ніколя Пуссенса, а потім барбізонців, — без свіжого подуву, ніби застояне в велетенській ямі зватніле повітря. Сірість ніколи не

фарбованих будинків. Задуха, задуха, ревіт автомобілів, що ніколи не видає, що висить у повітрі, як краплі майбутнього дощу, дощу, що йде і не йде. Де знайти ковток озону, вільно дихнути?

Але те, що говориться про розпусність Парижу, — казка. Звичайно, парижани раз-у-раз цілються на вулицях і в метро. Вони не бачать тоді нікого, — і їх не бачить ніхто з юрби. Але це не прояв розпусти, а навпаки. Ніхто не стане цілавати повію прилюдно. В дев'ятирічках із десятьох це справжнє і гарне кохання. Пригадую, в одному з баварських замків була статуя Амура. Вибачте, він був без штанців і так понад двісті років. В замку розмістили табір українських ділі. Хтось оповив Амурів стегна червоною хусточкою. Французи обходяться без червоної хусточки. Це говорить тільки про більшу щирість, чесність і культурність. Розпуста в Парижі є, але це насамперед товар для чужинців, на експорт. Прийдіть уранці коло 8 години на площа Пі-галль. Порожньо. Кінчилася робоча ніч, нікого. Тільки плentaються, ледве пересуваючи ноги, троє американських вояків. На їхніх посерілих, поземлілих обличчях видно історію їхньої ночі. Вміст їхніх кишень лишився в Парижі. Вони вже навіть не могли взяти таксі. Програми державних театрів друкуються не тільки французькою, а й англійською мовою. У Фолі-Бержер в партері майже не чути французької мови. На сцені майже не говорять, тільки показують костюми всіх епох, починаючи від перших людей у раю. Відомо, що французи мають неперевершений смак в одяганні і роздяганні. Все це експорт, і він відбувається жваво. Справи йдуть. Баланс Парижу активний. Але на підставі цього закидати Парижеві розпусність можна з таким же правом, як робітників, що працює на збройовій фабриці закидати мілitarизм. Він може бути найбільшим пацифістом. Французыка родина сьогодні міцніша, ніж раніше. Діти, що грають у Бульонському лісі чи в Люксембурзькому парку, напрочуд здорові. Приємно дивитися на родинні війзди в неділі, — ніде я не бачив стільки родинних — двомісцевих — вельосипедів, як тут. Не може бути мови про біологічний занепад французів. Чудова суміш латинської, кельтської і германської рас, що подарувала світові французьку націю, ще раз ствердила свою життєздатність. Французи усвідомлюють це і горді цим. Коли наш поїзд переїхав французький кордон, француз-робітник, що був в одному купе зі мною, трохи театрально сказав: Це звідси починається країна свободи! Але театральність лежить у крові цього народу і не завжди виключає щирість.

Друга казка — що французи ввічливі. Вони ввічливі, коли вони хочуть дістати від вас гроші. Але якщо ви сподіваних грошей не даєте,

вони забувають про ввічливість і без жадних викрутів і уклонів вимагають: Сервіс, месьє! Вони ввічливи також тоді, коли цілком байдужі до вас. Ввічливість тут — тільки форма заповнення порожнечі. Але в суті вони не ввічливи, бо вони байдужі або жорстокі. В Парижі можна спати на лавці на вулиці. Можна вмерти на цій лавці. Це ваша приватна справа. Ви ж у країні свободи. Париж — жорстоке місто. Уже атмосфера загального і повсюдного базару виховує безжаліність. Людина здана на саму себе.

Історики говорять про вік заліза в історії людства, про вік бронзи і міді. В Парижі легко збагнути, що ми живемо в вік бензину. Спробуйте перейти майдан Етуаль у напрямі до його центру, де стоїть Тріумфальна арка і світиться вогонь над могилою Невідомого Вояка. З тринадцятьох вулиць на майдан безперервно вливається потік автомобілів, що сімома рядами струмує площею. Ви чекаєте секунди перерви. Царма. Нарешті ви втрачаєте терпець і йдете просто в течію авт. Тут робиться щось незрозуміле: не можна сказати, чи ви лявируєте між автами, чи вони перед вами, чи вони бояться вас, чи ви їх. Одне ясно: це хвилини максимальної напруженості вашого розуму, здібности враховувати простір і рух та їх взаємини. Звідси ростуть водії танків у масових атаках і менеджери сучасного плянованого господарства. Минає кілька днів, і ви ходите між автами, як сільський чабанчик між вівцями. Париж гартує і технізує. Сльозам він не вірить. Старим тут нема місця. Вони не перейдуть вулицю. Вони не зможуть перебігати підземними коридорами метро і користатися ескалаторами його. Навіть на автобусах — чудесних паризьких темнозелених автобусах, таких мініяюрних на вигляд і таких містких і швидких в дійсності (хіба не в цьому секрет технічної естетики, щоб складне і велике здавалося малим і легким?), — навіть на автобусах східці такі високі, що стара людина не видряпається на них. Ні, Париж для молодих і сильних, хижих і метких. Чи ж дивно, що тут відроджується французький народ, — якщо він справді був у занепаді.

І тому нам кажуть: Париж треба закрити. Це кажуть Сталін і Бернгем, бо Париж капіталістичний. Це каже Донцов, бо Париж вільнодумний. Це кажуть гуманісти, бо Париж жорстокий. Це каже наш Пациків, бо Париж незрозумілий. Чи треба закрити Париж?

Аксель Мунте, шведський життєлюб, помітив, що над Парижем сидить диявол — на даху Нотр-Дам. Диявол поклав голову на долоні, висунув язика і спокійно і поважно дивиться на місто, що розляглося під його поглядом. Мунте питает його: "Князю тьми, чом ти не погасиш вогонь у твоєму підземному царстві, не переселишся до нас і не осядеш у великому місті — село не надається для тебе — незалежною приватною особою, нічого не роблячи цілими днями, тільки їдачи, п'ючи й проживаючи свою ренту? Або, якщо ти мав би взятися за якусь професію, щоб побільшувати свій капітал, чому ти не відкриєш нового

рулеткового пекла в Монте-Карльо або нового борделю в Парижі, або не станеш лихварем у кварталах бідарів, або власником нової німецької виробні отруйних газів?.. Але дозволь мені за пораду, що я тобі дав, поставити питання. Чому ти висунув язика? Я не знаю, як це

розглядають у пеклі, але, хай це буде сказане з усією пошаною, у нас тут це вважають за знак глуму і зневаги. Пробачте мені, Ваша величність, кому ви показуєте весь час язика?" Справді, кому диявол показує язика?

Ось листування двох моїх добрих знайомих, коли один з них поїхав до Парижу:

— "Заздрю Вам, що Ви в Парижі. Які ж Ваші враження від, очевидно, ультракапіталістичного Парижу? Чи прочитали Ви на його чолі вирок смерті?"

— "Ви питаете, чи прочитав я на чолі ультракапіталістичного Парижу вирок смерті. А я серйозно відповідаю — так, прочитав. На головній площі Парижу Конкорд стоїть будинок посольства США, а його підпирає будинок американського банку, а через вулицю — "Маршалів плян". Якщо ці три будинки не врятують Франції, то їй біда. І не тому, що на кожній спортивній площині міста комуністи кидають якісь кулі (моя провідниця по Парижі запевняла, що це вони вправляються кидати бомби), а якраз навпаки: вони тому володіють такою кількістю спортивних пляців і роблять спроби з кулями, що тільки три згадані будинки твердо тримаються в Парижі і якось тримають інші. Один наш молодий земляк розповідав, що з акціону продавали будинок за не плату податків, але ніхто нічого не давав, бо бояться збитків. Тоді запропонували націоналізувати, але й держава відмовилася, бо боїться збитків... На селі яйцями годували свині, а в Парижі ціни на яйця були неприступні. Тільки коли держава втрутилась і ввезла з-за кордону яєць (збила ціни), ціни трохи вирівнялися. Масло на селі заготовляють по 270 франків кіло, а в Парижі продають по 700 фр. Так звані "середні кляси" (в яких так закохана українська еміграція й на яких тримаються всякі Глевени і т. п.) паразитують на нації, на прогресі й на історії і створили Гордіїв вузол, що чекає свого Олександра. В Парижі я йшов

вулицею, де в кожному будиночкові кав'ярня, і там по 1-2-3 клієнти, але все ж легше так, ніж довбати угілля”.

— “Я не був у Парижі, але думав ті думки, що їх збудив у Вас Париж. Вони доводили мене іноді до одчаю. З'являлося враження, що тут усе приречене. Це мені коштувало не однієї безсонної ночі. Але тепер я думаю, що наше місце все таки тут. Хто сказав, що людина — розумна тільки істота? Хто довів, що людям краще жити, коли все побудовано раціонально? Чому система маленьких кав'ярень (я беру це як символ), де я можу мати свій улюблений затишний куток, а інший може мати місце зустрічі з дівчиною, а ще інший щонебудь далеко брудніше — чому вона погана, коли вона приносить людині задоволення? Людина не тільки розумна чи гарна, вона — **всяка**. Система децентралізації дає змогу людині бути **всякою**. Вона відповідає людській природі. Ті скрипи і іржі, що вона породжує, варти того позитивного, що система дає. Можливо, що в змаганні двох систем переможе система раціоналізованого централізму, бо вона організованиша, ефективніша — безперечно. Та все одно, вона розкладеться в систему децентралізованого араціоналізму. І коли Ви бачите смертний вирок на чолі Парижу, то я кажу: я все таки з ним, з Парижем. Бо коли я дивлюся на довшу мету, як кажуть галичани, то я бачу, що смертний вирок стоїть і на чолі Москви (я беру тут Москву не як національну категорію, а як крайньо викристалізовану систему протилежну до Парижу): вона перетвориться — Ви можете сказати: розкладеться — в Париж.

І я йду ще далі: коли людина не може вільна — а вона не може бути вільна (я бачу, як Ви затикаєте вуха, почувши такі страшні слова, і такі... дрібнобуржуазні), то я волю систему продажу, де хоч є можливість вибирати, що і як продати чи купити, — аніж систему регламентованого декретування, де нема навіть і цієї тіні свободи вибору, а хтось диктує мені, що я маю робити.

Ах, я знаю, Ви скажете, що є інший шлях, що усуває хиби обох систем. Дорогий друге, для цього я надто добре знаю історію. І я знаю, що соціальні утопії завжди були джерелом найбільших лих. Тому я приймаю все: від малих кав'ярень до проституції на розкішних бульварах Парижу, страйки, і брак яєць у місті, коли вони псуються на селі. *Laissez faire, laissez passer*, кажу я, не зважаючи на Ваш поблажливо-насмішкуватий погляд. Хай те, що я пишу наївне, але іноді наївність має більше рації, ніж розум.”

Статистична довідка: у Парижі є 12000 кав'ярень. Скільки повій — не знаю, але дуже багато.

Окремі пункти обвинувачення проти Парижу: екзистенціалізм сартрівського гатунку і комунізм. Про комунізм пізніше, а тепер про екзистенціалістів. Я не знаю, чи був сартризм спочатку чимнебудь іншим, мабуть, був у роки резистансу. Але сьогодні це тільки мода. Нечесані молоді жінки у фуфайках і штанах, що

того облягають худорляве котяче тіло, молоді чоловіки, теж нечесані, із смугою волосся від скроні через підборіддя до другої скроні, як у німбі, чорні сорочки і вузькі чорні штаны з червоними кантами, вони сидять годинами в Кафе де Фльор на бульварі Сен-Жермен, дискутуючи, вони танцюють у сумежних льошках (від льох). На них дивляться чужинці. Саме тепер вийшли аж три романи, присвячені їхньому життю — Труая, що його наші “Обрії” пошили в наші земляки, хоч він сам каже про своє росіянство, Маньян і Кюртіса. Виявляється, що всі три романи, хоч писали їх добрі майстри, — невдача, характеристичних рис екзистенціалістів не скоплено. Припускають, що це тому, що цих рис нема, що молоді екзистенціалісти — це просто молодь, трохи богемна, дуже культурна, трохи снобістська, трохи бунтівнича, принаймні на словах. Чи так, чи ні, — ясно одне: сьогодні екзистенціалізм у Парижі — тільки мода. У Франції бути модним означає не бути довговічним. Все, що оформлено, стає старомодним, немодним. А Кафе де Фльор уже ввійшло в путівники, і багаті туристи вважають за обов'язок пересвідчитися, що путівники не брешуть. Це означає, що екзистенціалісти стають товаром на експорт, інакшими словами: вони перестають бути внутрішньо-паризьким явищем.

Це стосується не тільки до масового, сказати б, екзистенціалізму, а й до вождів його або супутників. Я був на прем'єрі нової п'єси Сартра “Чорт і добрий Бог” у театрі Антуан (Наші “Обрії”, ох, вузькі обрії, — назвали її чомусь “Чорт і золото” і знайшли в ній фавстіянську тему). П'єса написана з великою силою, і це суцільна проповідь атеїзму, проповідь, що не зрівняти з комуністичною, бо комуністична зверталася до розуму, а Сартр апелює до основи релігії — душі і почуття. Неухильно і з казуїстичною послідовністю веде він глядача до своєї центральної тези: “Коли людина існує, значить Бога нема. Якщо Бог існує”, — тут він ставить три крапки. Не треба бути запально-релігійною людиною, щоб мороз пішов поза шкірою, коли герой п'єси Гец доходить страшного висновку: “Бог умер”. Не треба бути ідеалістом, щоб здригнутися, коли з тією ж казуїстичною залізною послідовністю автор стверджує, ніби людина може творити тільки зло, що добро веде тільки до ще більшого зла, що служити дияволіві чи доброму Богові — це те саме, що людина з природи — злочинець, що вона здана сама на себе, що нічого, крім людини на світі нема, а поза тим людина не вільна в своїх найвільніших учинках. Чотири години триває цей напружений монолог героя і героїв, одягнених у костюми Німецчини селянських воєн XVI сторіччя, і годі відрватися від нього, тим більше, що на сцені ведуть його такі актори, як П'єр Брассер і Марія Казарес, а поставив його сам Люї Жуве. Атмосфера нечуваного в нас інтелектуального напруження, майже передгрозова, панує в театрі. Її розрядом були свисти публіки, театральний скандал, втручання поліції, крики “Це образа акторів”, — “Але це гидота”, шалені оплески. Але в суті

речі п'єса Сартра не має ні однієї: — я підкреслю: НІ ОДНІЄЇ нової думки. Це тільки повторення і самопереспіви. Для публіки це ще скандал, для автора це вже тільки агітпроп.

Дві інші вистви теж говорять про схил екзистенціалізму. В театрі Ательє іде “Кольомб” Ануї. Ох, наші всезнаючі “Обрій” уже повідомили, що ця п'єса зветься “Голубка” і становить собою “гостру сатири на тему становища жінки і суспільній моралі”. Тим часом Кольомб — це власне ім'я головної героїні п'єси, і перекладати її Голубкою так само доцільно, як ім'я Жорж, — хліборобом, а п'єса зовсім не сатира, а лірично-іронічний настроєвий етюд про неминучість зів'янення всякого почуття, всякого першого кохання, про неповоротність короткохвильового людського щастя. Та важить зараз для нас те, що п'єса Ануї, ще недавно супутника екзистенціалізму, не має в собі нічого екзистенціалістичного. Це лірика чеховського тону, а в побутовій частині, — могла б бути написана і Сарду або Ож'є. Ануї покинув потопаючий корабель екзистенціалізму. Від Сартра до Чехова чи Ож'є — цікавий маршрут?

Третій екзистенціаліст, правда, християнський — Габріель Марсель перейшов на чисто газетні проблеми. Його п'єса “Рим більше не в Римі”, що йде в театрі Еберто (який скромно, як у нас Донцов, називає себе “театром еліти”) — це досить примітивна дискусія на тему про те, чи мають право французи тікати з Франції перед лицем майбутніх небезпек, скажімо, до Південної Америки. Автор доводить, що ні, бо там утікачі зустрічають нові труднощі, нові конфлікти, нема ніде рятунку від складності життя і небезпеки, — отже, треба скрізь втрутатися в життя і приймати відповідальність за все на себе (*s'engager!*). Найвна з мистецького погляду п'єса — чиста газетчина, від екзистенціалізму лишилася хіба пара типових виразів.

І нарешті Камю, що прямо відмежовується від екзистенціалізму: “В моїх романах і п'єсах хочу бачити символічне втілення філософії абсурдного... Не можна одначе лишатися при переконанні, що світ — абсурдна споруда”.

Екзистенціалізм у Франції попри всі свої крайності, перебільшення і часом настанову на скандал був виявом відродження в роки кінця німецької окупації. Але тепер він сходить на нівець, його роля була тільки вивести людей із летаргії, з оніміння, а тепер починає говорити та сила, що була, є і буде найбільшою в історії і сучасності Франції — сила традиціоналізму, національної традиції і національної єдності. Вона така міцна й природна у французів, що вони її не помічають. У музеї, що зветься Музеєм нового мистецтва, є тільки французькі мальари. При мені один чужий оглядач запитав дозорця, де залі мальарів інших країн. Дозорець був просто здивований недоречністю такого питання. В жадній столиці світу, мабуть, нема такого малого відсотка перекладних п'єс у театрах. Це нормальне становище для французів. Вони навіть не задумуються над цим. У тому музеї, що я зараз згадав, є кубістична “Композиція” Ф. Леже. Порівняйте її “з ритмічно скомпонованою групою

жінок на картині Давіда в Люврі “Брутові приносять трупи його синів”, — це достоту та сама композиція, хоч напевні кубіст Леже не думав про свого попередника, вождя фран-

Паріж. Кафе де Фльор. Мал. Ж. Булле.
(Нувель Літерер).

цузького класицизму епохи революції і першої імперії. У Пантеоні поруч стоять пам'ятники генералам Революції і політикам Реставрації. Чи можна уявити український пантеон, де поруч стоятимуть пам'ятники Винниченкові і Скоропадському, Донцову і... Шевчукові?

В мальарстві нема більше жадних нових ізмів. Хронологічно останній з них — сюрреалізм — не був жадним мистецьким напрямом, об'єднуючи людей із зовсім різними мистецькими манерами. У молодих — або епігонство, або якесь повернення до традицій імпресіонізму, до Плювіс де Шаванна, правда, з використанням технічного досвіду всіх попередніх ізмів. Якби не техніка, можна було б думати, що в епоху Плювіс де Шаванна постали такі полотна, як “Симфонія літа” Р. Шаплена або “Весна” і “Осінь” Ф. Грубера. Зрозуміло, чому Пікассо після всіх своїх метань і шукань взявся за натуралістично-символічних голубів для комуністичного псевдоруху за псевдомир. Доба експериментів у мистецтві явно заступається добою синтези і перемоги традиціоналізму. Якщо Пікассо хоче продовжувати свої експерименти, можна порадити йому звернути увагу на пуделів. Коли їх водять гуляти в Бульонському лісі, вражає багатство фасонів, якими їх стрижуть. Тут Пікассо ще міг би сказати нове слово.

Про традиціоналізм говорить найкраща вистава з тих, що я бачив у Паріжі: “Жанна на вогні” А. Онеггера. Згадаймо: Онеггер починав оспівуванням ритмів паровоза в музиці. Його “Пасіфік 231” був руйнуванням музики заради ритмів техніки. Цей самий Онеггер тепер у традиціях грекоріанської музики середньовіччя, і його “Жанна” — це незрівняної сили гімн неперможній вічній Франції, що її не зруйнували і не зруйнують жадні пристрасті і ницості людської натури. Із зв'язаними руками стойть посеред сцени в білому одязі Жанна д'Арк (Кльод Нольє), і в візіях проходить перед нею (Продовж. на стор. 19)

Юхим Михайлів --- нездоланий мистець

В минулому році належало до відзначення дві пам'ятних дати, пов'язані з ім'ям артиста-маляра Юхима Михайлова: 15 липня 1950 року минуло п'ятнадцять років з дня передчасної смерті мистця на засланці в північному місті Котласі (СССР), а на 28 жовтня того ж року припало бб-річчя з дня його народження в м. Олешках над нижнім Дніпром (народ. 16. 28 жовтня 1885 року).

В окупованій Україні напевно ніхто не згадав про нього, навіть друзі — такі як П. Козицький і П. Тичина, в кабінеті якого, до речі, висіла (чи висить і тепер?) одна з найкращих картин Ю. Михайлова — "Сум Ярославни".

Тим більше сбов'язків лягає на нас згадувати на вільній землі імена заслужених перед Україною її талановитих синів, що викреслені з усіх пом'янників там, за залізною заслоною.

Ім'я Михайлова належить до двох знаменитих епох в недавній історії українського життя: до епохи теріяного відродження 1917-1919 років та до епохи українського культурного ренесансу, після громадянської війни 20-х ро-

ків. З людей того покоління мало хто ще зберігся в Україні. Деято помер (Ю. Нарбут, В. Модзалевський), деято сам наложив на себе руки (Д. Щербаківський), деято мусів змінити орієнтацію (П. Тичина, М. Рильський), решта була винищена "вогнем і мечем".

До цих останніх належав і Юхим Михайлів, в трагічній долі якого не заважила певна перед совєтською владою провінція. Просто, він не був тим, хто легко міг перефарбуватися. Вся творчість Михайлова це кричуче заперечення "соціалістичного реалізму", що залізною рукою комуністичної партії насаджувався у всіх ділянках мистецтва. Національний характер і в формі і в змісті був одним з основних елементів мистецької стихії Ю. Михайлова. В основу для цього, можливо, ліг той вузький фах, до якого привела спеціальна мистецька освіта Михайлова в Строгановській мистецько-промисловій школі в Москві ("Училище живописи, ваяния и зодчества") і даліші студії народного мистецтва по українських музеях. Особливу роль в цьому відношенні відіграв музей

Юхим Михайлів. "Золоті Ворота".

ім. Поля в Катеринославі (Дніпропетровськ), яким керував відомий дослідник української старовини Дмитро Яворницький. І хоч уся творчість Михайлова яс краво національна, про те можемо виділити тут кілька образів, що по-лонили його творчу увагу. В першу чергу це образ України-Чайки ("Чайка"), що летить над історичним Дніпром, а над берегами його у візії мистця проносяться, як хмари, сильвети давніх завойовників-окупантів. Образ Ярославни, як плачучої України (Ucraina Dolorosa) довгий час володів мистцем, і він дав на цю тему кілька картин-варіантів. Образ України Державної символізований у руїнах Золотих Воріт і загубленої в траві гетьманської булави. Все це на гадує, як разюче відбігала творчість Михайлова від совєтської дійсності. І він не дав ні одної картини, яка б славословила цю дійсність. Далі червоного прапорця, домальованого до корми корабля вже цілком готової картини "Будують бриг" (1933 р.), Михайлів не міг піти. В самому розпалі клясової боротьби кінця 20-х — 30-х років Михайлів милується з українських пейзажів: "На хуторі", "Веселка", "Радощі осени", за на-тюрмортом йому правлять гарбуз і цибуля, полтавські пряники, межигірські тарілки, старовинне гутне скло. Він залишки маює квіти — соняшник, бузок, сон-квіти, азалію-понтіку. В 1930 році він дає акварелью "Гетьманський намет". Його мистецький світ відмінний від того світу, що лютує навколо спасеного куточка на Стрітенській вулиці Києва — затишної Михайлівської кімнати-робітні і разом своєрідного музею. Ця замкненість мистця, яка посилилася ще після родинної трагедії — втрати маленького сина, — звужує навкільний світ Михайлова ще більше до рамок найближчого оточення. "Ідалія і веранда", "Моя кімната" — написані в 1931 році, "Наш дворик взимку"

Юхим Михайлів. "Місячна соната", триптих. Настель, 1927-1934 рр.

I. Скерцо. "Золоте дитинство". 1927 р. В уяві дитини всі реальні речі набувають казковості: місячний промінь золотими бризкамипадає на руки дитині, світлячок оживає, квітка набуває велетенських розмірів і дивної фосфоричної, а з вітів дерев виглядає сова, дзвіночки підвілять свої голівки і ніби щось промовляють-дзвонять, а казковий струмочок біжить, ніби жива одухотворена істота.

— в 1933 році. Так силкується мистець зберегти своє обличчя серед руйнуючої хвилі, що буяє навколо і от-от підкосить самого мистця. Іс же "Гетьманський намет" в рік процесу СВУ — міг би бути політичним злочином з погляду советської ідеології. Але "Гетьманський намет" 1930 року перегукується в творчості Михайлова з "Булавою" (1922 р.), "Руїнами слави" (1920 р.) і "Загубленою волею" (1916 р.) підкреслюючи особливо національну тематику його творчості.

Епоха ж, в якій зростав і мужнів талант Михайлова, наклали іншу характерну рису на його

творчість. Це була доба всевладного символізму, впливи якого з західної Європи в перших десятиріччях ХХ століття досягли і Сходу. В Росії цей напрямок найшов найяскравіше виявлення в творчості Чурляніса і Замірайла. А поруч з ними і незалежно від них, бо вперше Ю. Михайлів побачив Чурляніса лише в 1916 році на посмертній виставі його творів, — Михайлів шукав втілення в мистецькі образи свого візійносимволічного уявлення і усвідомлення людського життя. Перші задуми таких філософсько - символічних картин появилися зараз же по скінченні Строгановської школи в 1906 році, але проходить з десяток років поки перші шкіци “Блокаючого Духа” нахо-

дять свій мистецький вислів у триптиху: “Старий цвінтар”, “Зруйнований спокій” і “Блокаючий Дух”. З цього тройстого твору власне і починається Михайлів - символіст, Михайлів - мистець, що пробує на полотні сикретизувати мистецтва слова — звуків — фарб для своїх філософських візій.

Уже цей перший триптих — “Соната”, як її назвав сам автор, показує, що образи мистця не вкладаються в одну картину, вони формується “триптихами”, бо мистець бере свій образ в його логічному розвиткові з причиновою обумовленістю і неминучим кінцем. Ці триптихи, як три дії філософської драми, дають йому ширший простір і змогу порушити скутість звичайної статичної образотворчого мистецтва. Це був цілком оригінальний підхід Михайлова до мистецтва. Знайомство з творами Чурляніса лише скристалізувало попередні шукання Михайлова. Шкіци до “Блокаючого духа”, що лежали довший час у течії мистця, в один рік (1916) оформилися в сонату-триптих, який Михайлів надав пророчисту назву “Україна”.

В цьому першому триптиху для нас важно особливо підкреслити його підзаголовок “соната”. Ще через десяток років Михайлів знову створив триптих “Місячну сонату” і робив шкіци для “Зимової сонати”. Найкращий твір свій з 1919 року Михайлів назвав “Музика зір”, а першою спробою віддати у фарбах і лініях музичний ритм належав до того ж знаменного 1916 року — це пастель “Музика водоспадів”. Така наполегливість у підкресленні музичного елементу в картинах надзвичайно характеристична для творчості Михайлова.

У своїх спогадах про Ю. Нарбута в спеціально присвяченому цьому геніальному графікові числі “Бібліологічних вістей”, Ю. Михайлів розказав про цікавий задум — організації у 20-х роках гуртка дев'ятьох мистців з кон-

Юхим Михайлів. “Місячна соната”, триптих. Пастель, 1927-1934 рр.

І. Дитинство — Кришталь. 1929 р. Обстанові автор надає скромності, хиткості і тендітності: місячний промінь спадає водоспадом, розбивається об каміння, загубивши свою стрункість; метелик, що сидить на руці дитини, також недовговічний.

крайньою метою: "спрямовувати мистецтво певним шляхом — координувати і синтезувати окремі його галузі". Для цього саме гуртка Михайлів виконав свою "Музику зір", як він сам каже, "пастелью, збудовану на принципах музики", улюблену картину Нарбута. Вся мистецька творчість Михайлова показує, що ця риса синтезування була органічною в творчій стихії мистця й може найбільш для нього притаманною. Починаючи з певної гами улюблених срібно-блакитних фарб, як у "Музиці зір", через тонке ритмічне плетиво ліній, як у "Музиці водоспадів" або "Блокаючому Духові", кінчаючи загальною композиційною позиційними засобами побудування образотворчого орнаменту як сло весної поеми або музичної сонати, — все це показує в Михайлів мистця-новатора, шукання якого спрямовані в бік поєднання мистецтв, поєднання, збудованого на синкретичній основі прадавнього мистецтва.

Поза своїми творчими шуканнями і втіленнями своїх думок у насичених змістом і "мелодією" картинами Михайлів увесь час після закінчення мистецької школи працює як організатор і дослідник. Для музею Поля в Катеринославі він збирає зразки народного мистецтва у вишивках, орнаментах, кераміці. У Києві він керує мистецько-промисловою школою, працює в Головному Управлінні Мистецтв і Національної Культури; після М. О. Макаренка керує справами Комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва; у Миргороді викладає історію народного мистецтва для студентів Керамічного Інституту. Поза тим на ґрунті зібраних матеріалів він провадить наукову працю, як член етнографічної та археологічної секцій Українського Наукового Товариства в Києві. Наслідки його студій — "Ганчарна кераміка на Україні" і "Ткачування на Україні" — друкуються частково в тодішніх журналах "Мистецтво", "Життя і революція". Михайлому належить також низка

Юхим Михайлів. "Місячна соната", триптих. Пастель, 1927-1934 рр.

ІІІ. Фінале. 1934 р. Схилена постать хлопчикова під зламаною квіткою, що вже втратила свої яскраві барви. З неба падає зірка, закінчуєчи своє існування. Всі ці три картини витримані в блакитно-синіх тонах.

біографічно-критичних монографій про українських мистців (О. Мурашка, М. Жука, Л. Ноzena). Його широкі мистецькі зацікавлення втягають його в роботу Науково-дослідчого Інституту Книгознавства і Музичного Товариства ім. Леонтовича, де він був головою.

У мистецькій творчості Михайлова дуже багато сумнівних мотивів, які були відгуками на сучасній йому трагічні обставини епохи війни і революції, на історичні національні і громадські кривди і на сумні події особистого життя, але вдача Михайлова як людини становить до цих сумнівних мотивів повний контраст: це була життерадісна, бадьора, приязно-сердечна і товариська людина.

Любов до музики, мистецького слова, при-

роди і близьких до природи мистецьких форм народної творчості давали йому рівновагу серед руйн минулого слави, воєнних заграв (його картина "Ой чого ти почорніло, зелене поле", 1915 р.), роздумів над приреченістю людського життя ("За завісою життя", 1923, або "Путь її же не перейдеши", 1924), над "хрупкістю дитинства" (2-га частина "Місячної сонати", 1927 р.). Життєдайність природи в розлогих пейзажах, в інтимних куточках, у квітах і овочах створювали ту радісну "музику життя", яка врешті панувала в образотворчій спадщині Юхима Михайлова як мистця і в особистих рисах його як людини.

Юхим Михайлів. "Забута булава".

"Париж треба закрити"

(Закінчення з стор. 14)

її життя. Режисер не показав натуралістично полум'я, що лиже її, вона стоїть, вища від усього земного, недоступна жадному полум'ю, символ віри у Францію і в Бога. Чи мала вона рацио в своєму життєвому подвигу? Чому тепер її тримають ланцюги? Ні, вони, не тримають її: є радість вища; є любов сильніша; є Бог, сильніший над усе. І в цю хвилину — вперше і востаннє — виходить Жанна із своєї нерухомості, вона здіймає до неба свої руки — і чудо: розпадаються ланцюги. Хай не кажуть нам: це мить смерти Жанни. Зовсім навпаки: це життя, це Бог, це батьківщина. — Франція.

У Франції є нова порода людей. Про неї пущено слово: *croyants sans foi* — вірні без віри. Вони ще не вірять у Бога, але вони вже вірять у те, що треба вірити. Симптоматичне явище.

Відродження традиціоналізму, відродження Франції лежить зовсім поза схемами нашого примітивного націоналізму з його дитячими казками про диявола і хрест. Ці казки пласкі. Париж ніколи не плаский, він сполучає в собі добро і зло, божественне і чортівське. Париж многошаровий. Вузькі вулички старого Парижу прорізали широкі бульвари другої імперії — якщо ви, читачу, ніколи не були в Парижі, то ви уявите їх собі з одеських бульварів. Готика Нотр-Дам і старого міста співіснує з несансовими ансамблями майдану Конкорд і Лювру. В театрах ідуть поруч Сатр і Онеггер, експерименти і консерватизм. В Опера Комік поставлено прем'єрою "Мадам Боварі", нову оперу Е. Бонdevілля за романом Фльобера,

бліду копію з "Богеми" Пуччині — ніби 70 років тому — і це теж має свого глядача. В трохи музейній Кобеді Франсез поруч "Льохів Ватикану" саркастичного (і, як на мене, нудного) А. Жіда йде католична "Мертва короля" А. Монтерляна, а поруч відновлено зроблену 1924 р. славнозвісним Ш. Дюлленом поставу парадоксальної "Кожен сам собі правда" Л. Піранделло, виставу, що так нагадує стилем доби спектаклі нашого курбасівського "Березоля" того періоду (Ах, до речі, пора, пора рятувати пам'ять Курбаса від засління всякими еміграційними ансамбликами, що всі "гідно продовжують" його традиції!).

Двері Парижу широко відкриті для всіх, хто може завоювати його. Парижанином може стати кожний. Це ознака здоров'я. Вражає кількість негрів у Парижі, зокрема негрів-студентів. Це чудесно. Жадних проявів зневаження їх. Мені розповідали: під час окупації негр сів у метро поруч німця. Німець зчинив скандал і наказав негрові встати і лишити метрополітен. Негр апелював до публіки, що він громадянин Франції, громадянин Парижу. Справа кінчилася просто: з вагона публіка викинула німця. Чудесна рівність панує в Парижі. Жадних титулів. Єсі мають однакові права і однакову безправність. Кожний однаково покинений напризволяще. Трудно проіснувати в Парижі. Трудно здобути Париж. І наші поглядають на нього із своїх мансард. Дай Боже їм успіху! Париж здобути варто. Жорстокий, безжалісний, безсердечний, без сентименту, задушний Париж, над яким сидить диявол і показує язика. Кому

він справді висолопив того язика?

Ага, ще про комунізм у Франції. Що породжує його? Почасти і головне: те почуття покинутості напризволяще, яке таке типове для жорстокого Парижу. Давно відомо, що свобода для людини — не тільки благословення, але і тягар. Природно, що багато хто хоче цього тягара позбутися. Інша річ, чи не схочуть вони повернутися до благословення свободи, якщо її втратять, — на другий уже день після втрати. Комунізму хочуть досить численні інтелектуали. Їх веде почасти почуття переситу, почаси проникливе бачення хиб паризького життя — це висловив один із моїх приятелів у листуванні про Париж — дивися вище. Вони голосують за власне знищення, — настрої, що їх знали російські інтелектуали перед жовтнем 1917 року: “Но вас, кто меня уничтожит, встречаю приветственным гимном”. Не знаю, за кого голосують паризькі повії, але не здивуюся, коли і вони голосують за комуністів, що змили б фарбу з їхніх облич і відіслили б їх відбувати вугілля на шахтах Караганди. Коротше кажучи: страшні, безжалісні суперечності Парижу породжують орієнтацію на комунізм. Це використовує Москва. Інша річ, наскільки внутрішньо, психологічно французькі комунізуючі — комуністи. Здається, що і в них

традиціоналізм сильніший від комунізму. В передмісті Парижу, Сен-Дені, де влада належить комуністам, стоїть пам'ятник Робесп'єрові. Але поруч стоїть церква, де коронувалися традиційно французькі королі і де лежать безголові трупи Люї XVI і Марії-Антуанети. Я не чув, щоб комуністична самоуправа Сен-Дені хотіла викинути ці рештки реакції і старого ладу.

Чого парижани хочуть — це передовсім миру і спокою. Перед виборами мир був центральним гаслом кожної партії. Я бачив демонстрацію деголлівських студентів поблизу Сорбонни. Еони єсено співали, йдучи парами, юнак з дівчиною. Хтось зліз на п'єдестал пам'ятника Монтеневі, була промова, розкидані летючки збиралі малі діти (вони ще не вміють читати), потім молодики побігли з веселими співами. Монтень, правда, не похитав співчутливо головою, але, мабуть, міг би зробити це. Якщо кінчається доба експериментів у мистецтві, то ледве чи може початися доба експериментів з гільйотиною чи її сучасними замінами. Хіба що її принесе зовнішня сила.

Такий Париж, той, що на експорт, і той, що для себе. Байдужий і жорстокий, виборний і пітвторний, добрий і злий, сповнений чужого наброду і глибоко традиціоналістичний, що кличе здобути себе і не дається, що звірячо

Юхим Михайлів. “(Останній) натюрморт”. Акварель. Котлас, 1934 р. Фрукти з України (посилка з Києва) на тлі квітчастої хустки, що складками звисає зі стіни дерев'яного північного будинку.

нищить людей і дає кожному кусочку справжнього життя. Цього року він святкує свої дві тисячі років. Це на папері. Але щонайменше аромат тисячі років можна відчути ще і на його вулицях, хоч він зовсім не музей, ані на цяточку не музей. Та є одна риса, спільна для всіх облич, навіть для всіх гримас Парижу: повнота життя. Є в цьому місті якесь згущення енергій, акумуляція життя. Вона є в мертвому сні книжок у його бібліотеках. Вона є в шаленому потоці авт на його вулицях. Вона є в спокої буїністів уздовж лівого берегу Сени, — вони сидять там, мабуть, ті самі і так само спокійно вже багато сот років. Як повітря над містом насичене вологовою, електрикою і майбутніми розрядами, так атмосфера міста і його людських потоків насичена страшними енергіями. Згустки сексуальних енергій сповнюють Монмартр. Згустки інтелектуальних енергій я відчув на прем'єрі Сартратової п'єси і на сходинах науковців. Невгавний шум і дзум стойть над містом. Справді, чи треба закривати Париж?

Чи можна закрити життя? Життя заперечують не чорнилом і літерами. Своє і чуже життя можна заперечити кулею. Можливо, життя Парижу буде теж заперечено таким способом. Але це не випливає ні з історії міста, ні з його сучасного стану. У Парижі може

бути багато самогубств, але не можна собі уявити Париж самогубцею. Згадаймо ще раз Камюса: Не можна жити, сказав він, думаючи, що світ — абсурдна споруда. Перефразуймо це: те, що живе, не може думати, що воно абсурдне. Париж живе, о, він живе, більше, ніж щонебудь денебудь!

Щож до диявола... Це правда, що він сидить над Парижем і висолопив язика. Але хто його посадив туди? Чи не самі парижани були досить розумні для того, щоб посадити його з власної волі над містом — і при тому не деянубудь, а на своєму соборі, на церкві, поруч хреста, трохи нижче. Адже і диявола не було б, коли б Бог не дозволив йому бути, чи ж не так?

А людина, — вона, як писав один з моїх приятелів у своєму листі, — дивися вище — всяка. І життя, додав би я, всяке. І Париж. І це людина визначає ціни на яйця і масло, а не ціни на масло і яйця визначають людину, — дадав би я ще на адресу свого другого приятеля. Хоч дуже рошу на цій підставі не заражувати мене до ідеалістів, як на підставі міркувань про французький традиціоналізм і націоналізм — до донцовітів, а на підставі міркувань про диявола — до ...маніхейців.

Париж, червень 1951.

Б. СИВЕНКО

Мертвe схопило живe

(До дискусії про "безклясову Україну")

I.

Дискусія в українській еміграційній пресі з при-
воду гасла "Безклясова суспільність" (в майбутній
Україні. — Б. С.), висуненого головно П. Полта-
вою і О. Горновим, показала "наглядно, наскільки
суспільно-політична термінологія, вироблена в по-
передніх додах, на сьогодні цілком застаріла. Від-
ображуючи схоплені в людській свідомості давніші,
минулі соціальні, економічні і політичні взаємини
в європейському, насамперед, суспільнстві, ця тер-
мінологія і відповідні формулювання перетривали
ціле століття, протягом якого суспільно-політичне
життя зазнало величезних змін. Не кажучи вже про
Схід Європи, де понад 30 років діяла і досі діє
велетенська машина большевицьких експериментів,
візьмімо хоча б найпередовіші європейські суспільні-
ства — англійське і німецьке — і порівнямо: що
вони являли собою в половині 19 стол. і що вони
 являють собою тепер? Кожен погодиться, що тут,
фігулярно кажучи, віддалі не для коня, а для
експресу. А ярлики й наліпки (тобто терміни й
формули) до позначення соціально-економічних і
політичних явищ та процесів збереглися, і соціо-
логи та політики вперто намагаються прикладати їх
до зовсім інших своєю суттю, зовсім якісно нових
явищ і фактів сусп.-політичного життя. **Мертвe**
цупко тримає в своїх обіймах живe.

Ось візьмімо такі "ходові" терміни як "суспільна

кляса", "клясова боротьба", "клясова структура суспільства" тощо, що до вироблення їх і популяризації найбільше прислужилися Карл Маркс і його школа. Ці терміни і схоплені ними поняття відображали стан розвитку передових суспільств Європи минулого, тобто 19 століття. З часу появи основоположних творів марксистської соціологічної школи: "Комуністичного маніфесту" і І частини "Капіталу" К. Маркса маємо сьогодні колосальну часову віддалі — яких 100 років, — з кількома революціями і двома світовими війнами, що привели до ґрунтовної деформації європейського суспільства — його кляс і прошарків. З другого боку, з поняттями "кляса" і "клясові взаємини" відразу не все було гаразд у марксистів. Бо численне селянство, міщенство і ремісників, а також чималу верству інтелігенції — "служилої" і "вільних професій" — усі ці групи людності марксистам так і не щастливо задовільно розподілити і розташувати поміж двома клясами їх схеми суспільної структури: буржуазія — пролетаріат. І гризni між різними марксистськими теоретиками з приводу того — чи заражувати до буржуазії все селянство й міщенство, чи лише їх заможну частину, і як трактувати різні категорії інтелігенції — було багато.

З цих, власне, причин і на цьому ґрунті ще в останній четверті 19 століття в Європі розвинувся

був рух так званого **ревізіонізму**, ревізії марксово-вчення про класи і класові взаємини (найяскравіша постать ревізіонізму — Є. Бернштайн). У процесі боротьби “ортодоксальних” марксистів з “ревізіоністами” витворилося декілька соціологічних шкіл, а звідси і соціально-політичних рухів та партій, що в теорії всі нав'язували до Маркса, до його основних творів і, на них ґрунтуючись і марксистською фразеологією орудуючи, приходили до різних, іноді дуже розбіжних і далеких один до одного теоретичних висновків і практичних постулатів та програм. І що збільшувалась часова віддаль від Маркса і в міру того більшали зміні в лоні європейського суспільства, то більшала потреба і можливість “осучаснювати” Маркове вчення, що на всі лади й роблено, вкладаючи в Маркові терміни і формули той чи інший зміст, залежно від власної інтенції і розуміння. Вершини цієї, ми б сказали, нерозберихи і марксистського словоблудія досягло нинішнє сталінське Політбюро, яке в своїй теорії “дійового марксизму” зуміло поєднати Маркса і Леніна з Іваном Грозним і Кутузовим, а свій режим лютої аракчеєвщини іменувати “найвільнішим людом у світі”. Не дивно, що саме в ССР Союзі існує жарт, що якби К. Маркс воскрес і захотів вступити до компартії (що нібіто є законним спадкоємцем Маркового “Союзу комуністів” половини 19 століття), то він мусів би наперед скласти заяву, що “Комуністичний маніфест” і “Капітал” він написав під мудрим руководством Сталіна! “На чиєму возі їдеш — того й пісню співаєш” — каже народня приказка: людність одної п'ятої частини людства примушена марксизм розуміти так, як їй наказує це Сталін і його Політбюро.

Тож чи не дивно, що наші політики і громадські діячі й досі приймають “всеріоз” соціально-економічно-політичну термінологію і формули з минулого століття — так ніби вони, ці терміни і формули, відображають нинішній стан речей у суспільстві, ніби вони можуть правити — в їх тодішній інтерпретації — за критерії в оцінці і класифікації явищ і фактів сьогоднішнього суспільно-політичного життя. Дивиться на сьогоднішню дійсність очима учасника і дослідника доби минулого — що може бути взагалі більш безплідне?

II.

Яскравий приклад такого борсання в тенетах застарілих догм і схем, “ускладненого” ще одною хибою нашого еміграційного життя — відбиранням розуму й патріотизму усім, крім себе, — дає опублікована в журналі “Нові Дні” за травень ц. р. стаття С. Підгайного “Безклясовість та її носії”.

С. Підгайний — проти гасла “безклясове суспільство” (мова про Україну. С. Б.), бо це, мовляв, гасло марксистське, від Маркса походить, марксистами спопуляризоване і нинішніми “дійовими марксистами”-большевиками на свій кшталт і подобу реалізоване в ССР. І це все. А який зміст це гасло вкладають (конкретно маючи на увазі підняття на боротьбу проти нинішнього окупантського режиму **найширії** маси української людності) ті, що його висувають, про це нема в автора жадної членоподільної, з речевим змістом фрази. Натомість повінь лайливих епітетів, особистих нападок на немилых авторів осіб (Ів. Майстренко),

“гураганні прогульки” по історії і цитати з В. Липинського.

Може автори гасла “безклясове суспільство в Україні” не розшифрували його досі як слід? Ні це вони зробили з достатньою ясністю і в “Позиції укр-го визвольного руху”, і в пізніших публікаціях. Ось пара цитат:

“В питанні соціального ладу в Українській Державі ми стоїмо на становищі **безклясового суспільства**. Під безклясовим суспільством ми розуміємо суспільство без визискувачів і визискуваних, суспільство вільних неексплуатованих селян, робітників і трудової інтелігенції. Досвід показав, що експлуататорські класи можуть творитися як на ґрунті приватної власності, так і на ґрунті усуспільнення знарядь і засобів виробництва, якщо відсутня політична демократія, якщо при владі стоїть не народ, а одна тоталітарна партія. Тому ми проти повороту капіталізму в Україну і за повне знищення большевицької експлуататорської системи в організації промисловості, транспорту, банків та колгоспо-крапецької системи в організації сільського господарства. Наше безклясове суспільство хочемо будувати на суспільній і трудовій власності на зоряддя і засоби виробництва, з одного боку, та політичній демократії з другого боку, що включає можливість творення експлуататорських класів капіталістичного чи большевицького типів”.

(“Роз’яснення Проводу СУН на українських землях”, точка 7.).

В іншому місці на цю ж тему читаємо таке:

“Під терміном “безклясове суспільство” в основному розуміємо такий суспільний лад, де виключене буде будьяке упривільйоване становище одної класи, чи “лучших людей” і де унеможливлений буде визиск, чи експлуатація... Проте ми не заперечуємо тим існування в українській державі різних соціально-економічних груп, прошарків чи класів так, як це прийнято розуміти в кожній економічній науці, ані не виводимо з безклясового суспільства будьякої “уравнівщини”. **Можливо, що термін безклясове суспільство для багатьох закордоном неприємливий, нагадує большевицьке соціалістичне суспільство і т. п.** Але в нас на Землях цей термін має новий наш зміст і є для нас зовсім сприємливий. Больщевицьке суспільство має наскрізь класовий характер і його ніхто з безклясовим суспільством не утотожнює...

Терміну усуспільнення засобів виробництва вживаемо остильки, оскільки ми в постановах III НВЗ-ОУН говоримо про національно-державну власність на велику промисловість і т. п. і про кооперативну власність на дрібну промисловість і т. п... Усюди там, де допускатиметься приватна власність то і потрібні для виробництва засоби будуть також у приватній власності...”

Не менше виразно з’ясовує в супровідному листі закордон свій погляд О. Горновий:

“Що розуміємо під безклясовим суспільством? Відповім коротко: суспільство без визискувачів і визискуваних, суспільство скономічно вільних селян, робітників, інтелігенції, суспільство без капіталістів і большевицьких п’явок. І нічого більше... Пояснювання нашого безклясового суспільства без селян, робітників, без інтелігенції — це жахливе спрощування...”

Що ж автор протиставить гаслові “безклясове

суспільство" (не подавши, як сказано, автентичного розшифрування цього гасла, збуваючи цю свою повинність кількома "приперченими" епітетами: "дичка-кисличка", "утопія деклясованих інтелігентів" тощо і вводячи цим читача в блуд), яке своє гасло він висуває?

Автор висуває гасло "клясова, структурно ви-вершена Україна". І знову ж таки: розшифровує він, як слід, це гасло, щоб читач бачив і зінав, що це за овоч? Ні, як слід не розшифровує, хоч і на-водить довгі цитати з "Листів до братів-хліборобів" В. Липинського з викладом елементів його, Липинського, клясократичної теорії. Залишається думати, що поза В. Липинським, який творив свою теорію 30 років тому, маючи перед очима тодішню (отже цілком відмінну від сучасної) реальну Україну, — С. Підгайному нема що сказати.

Але ж С. Підгайний — знаний громадський діяч і політик нашого еміграційного суспільства. Тож мусимо його статтю розібрати докладніше — тим більше, що вона лежить в лінії обговорення дуже важливої проблеми нашого політ. життя, а саме: з якими гаслами слід іти до нашого народу (там, в Україні), щоб духовно мобілізувати його на боротьбу проти окупанта — для успішного здобуття і скріплення вже здобутої власної національної держави? Який образ майбутньої України, скоплений у стислім гаслі, може найбільш спричинитись до цього?

С. Підгайному не подобається безклясова Україна. "Безклясове суспільство", бачте, творять чи вже створили большевики в ССР. Отака лінія аргументації. Чи вона поважна? Ні. Бо всьому світові відомо, що це — сталінський пропагандивний блеф, що большевицький режим — це клясовий режим нечуваного визиску і насильства, це режим тотальної диктатури, але не пролетаріату, не робітничої кляси і найбіднішого селянства, а кляси со-вєтсько-партийної бюрократії, большевицьких "апаратчиків". Сучасне суспільство в ССР — виразно двоклясове суспільство, де, з одного боку, величезна маса людності, яка не має нічого, навіть не має права вільно думати, і з другого боку — партійна комуністична верхівка, большевицькі можновладці, які мають усе, бо мають владу. Держава — це організація, це система панування експлуататорської кляси над усіми іншими в суспільстві — цю основу марксистського вчення про державу Сталін реалізував по-своєму і для себе. А щоб робітництво не мало чого тріпатися, допоминалися свого першенства, він проголосив знищення клясу у "безклясовому союзівському суспільству".

Чи таке "безклясове суспільство" мають на увазі П. Полтава і О. Горновий, коли обстоюють гасло безклясості як гасло нашої націон.-визвольної боротьби? Ні, не таке — це вже ми показали.

Та С. Підгайний ніби цього не бачить. Він, по-нехаявши засаду, що обов'язують не самі слова, а той конкретний зміст, що його в ці слова вкладає хтось у кожному конкретному випадку, пускається з легким вантажем "рейдувати" в наше мінule і тут поводить себе як пан Заглоба в мріях: стинає голови (зглядно руйнує авторитети) направо і наліво, ставлячи в один ряд і охрищаючи руйництвом і назадництвом такі різні (бо належні до різних епох) історичні явища і рухи як "татарських людей", Запорізьку Січ, Гайдамаччину, на-

віть Шевченкове "без холопа і без пана" та ідею безбуржуазності укр. нації (маючи на увазі, очевидно, Михайла Грушевського — хоч імені його при цім не згадує). Притуливши сюди ще Нестора Махна, автор усе це пов'язав з ідеєю "безклясово-го суспільства" наших днів. Розмах, як бачите, велетенський, теза — очайдушно смілива. Але докази? Доказів нема — самі фрази.

Так мститься на нашему авторові антиісторичний підхід до явищ історії — раз, і "термінологічно-схемний полон" — два.

Дуже невдалим у статті "Безклясівість та її носії" є наголошення недоречності Шевченкового гасла "без холопа і без пана". Ми навмисне вжили вислову "недоречність", щоб трохи "зм'якшити" "круту" фразеологію автора. (За автором виходить, що це — просто реакція!). С. Підгайний плутає дві зовсім різні речі: **утвердження дійсності — і боротьбу за іншу, кращу дійсність.** Або ще інакше: **дійсність очима пануючого — і дійсність очима пригнобленого, але протестуючого.** (Бо не протестуючий пригноблений "своїх" очей не має, він дивиться на дійсність очима гнобителя). Вся дотеперішня історія людства являє собою боротьбу (не конче збройну, з пролиттям крові) покривдженої частини проти різних форм соціального, політичного і національного визиску й поневолення. Саме ця боротьба була (і є досі) основою і двигуном суспільного прогресу в усіх знаних нам суспільствах, усіх періодів історії. І якщо ми бодай на хвилину в'явимо собі, що в якомусь суспільстві усім всім задоволені і нема протестуючих, то в ту ж мить перед нами встане образ "найщасливішої" країни — образ ССР, цього жахливого концтабору людства.

Бож саме в ССР офіційно проголосили **здійсненою цю нездійсненність**, цю фікцію щастя і єдиномислія всіх людей. Там визнано і декретовано, що жадного протесту і боротьби — поза приписаними формами соцзмагання і ударництва — не може бути. Немає, мовляв, для цього жадних підстав; всім бо світить ласкаве "кремлівське сонце" й ніде в світі "нема стільки щастя і волі як в ССР." Тож не протест, а радість і подяка — ось що має становити основу і зміст життя громадян. Ти народився — дякуй Сталінові, іси і п'еш — дякуй за це йому ж. Тебе арештовують, судять — дякуй, бо тебе "направляють"; тебе, нарешті, розстрілюють — дякуй і гукай востаннє: "Хай живе політбюро і товариши Сталін!" Читач знає, що це не гротесковий малюнок якогось божевільця — це реальна дійсність нинішнього ССР. Так виглядають наслідки першої ширшої спроби виключити з суспільного життя все, що виходить за рамки "єдиномислія".

А ось С. Підгайний у своїй статті, власне, на цей шлях став, говорячи про якусь іманентну реакційність і деструктивність цілого ряду рухів і їх гасел у нашій історії, при цім в одному ряді в нього опинилися і рух "татарських людей", і Запорізька Січ ранньої доби, і Гайдамаччина і т. д. — аж до нинішнього гасла "безклясове суспільство".

Ми вважаємо, що рішальною для всього ходу думок автора є та хибна думка, нібито періоди важкого рабства, періоди погромів українського народу монголами, турко-татарами, поляками, москвінами — зроджували самі лише назадницькі,

рабські гасла (мовляв, перед очима — рабство, та й думка рабська і гасла рабські в нашім народі і такі могли бути лише як вияв впливу накидуваної зверху — і в інтересах “верхів”, а не “низів” суспільства — ідеології панівних верств, зацікавлених у збереженні існуючого стану речей. На Україні, оскільки про неї мова, це була ідеологія чужонаціональних та їх спільніків — “обчужених” “верхів”, бо саме вони становили владущу, панівну верству за період в нашої довгої бездержавності. Річ ясна, що цій ідеології (в суті речі — протонаціональний) улягала, тобто засвоювалася, якась частина нашої в масі пригнобленої людності. Однак це була меншість.^{*)} Більшість не мирилася з своїм станом поневолених і виявляла свій протест різними способами і в різних формах. Це власне й було джерелом і ґрунтом наших вільноподібних гасел. І яка б не була “глуха” доба нашої історії, в ній проте був фермент, були елементи боротьби за волю, в ній жевріли іскри, що пізніше вибухали полум'ям революційних злетів. Так було в нас, так було і в інших народів.

Та й як могло бути інакше? Звідки б могли взятися “дзвінкі” доби злету суспільств угору? Тому абсолютно неслужно робить С. Підгайний, коли кваліфікує ті чи інші гасла як реакційні й деструктивні або, навпаки, прогресивні й конструктивні — залежно від того, в якій добі: “глухій” чи “дзвінкій” вони зродилися. Взагалі, дуже вже складично засушене і статичне розуміння історичної доби в нашого автора. Адже початок і кінець доби, її тривалість і межі — речі наскрізь умовні; це — “робоче знаряддя” історика, його “тематичні течки”. В дійності маємо (говоримо про нову історію. — Б. С.) один тяглий безпереривний процес розвитку живих суспільств, із взаємопливом і боротьбою різних ідей і рухів — як виявом перехрещення і боротьби різних інтересів різних суспільних груп. Тому й зміст кожної історичної доби неможливо покрити якимсь одним гаслом.

І хто вмовив в автора, що Шевченкове гасло “без холопа і без пана” — споріднене чи навіть спільне з гаслом “людей сидячих за татари”? “Татарські люди” цуралися україн. державности (тоді княжо-дружинної), воліли бути бездержавниками, зглядно під протекцією татарської Орди. Тим часом як Шевченко і його товарищі з Кирило-Методіївського братства висували програму республікансько-демократичної України поруч і в спілці з такими ж вільноустроєвими державами інших слов'янських народів. Шевченко, сам недавній кріпак, що зазнав уповні цього лиха на собі, вимагав знесення кріпацтва, щоб не будо надалі холопів-кріпаків і, з другого боку, панів-поміщиків. Що тут деструктивного чи реакційного? І як могло бути інакше з Шевченком — вірним сином свого народу? Невже він мав апробувати, стверджувати ту соціальну, економічну й політичну дійсність, що була тоді в Україні? Невже мав голосити кліч “З холопом і з паном”? Не трудно бачити, що це, власне, останнє гасло було б деструктивним і реакційним, бо протинаціональним.

Громлячи всіх і вся, увійшовши у нестримний

^{*)} Якщоб улягла більшість — прийшла б наша смерть, затерлося б геть наше обличчя як національної спільноти.

полемічний газард, С. Підгайний, сам того не помічаючи, в кількох місцях своєї статті рубає сук, на якім сам сидить. Ми маємо на увазі насамперед те місце, де він, безkritично захопившись В. Липинським, допускається дуже несмачної і політично хибної та небезпечної вихватки проти демократич. інтелігенції. Цитуючи Липинського, С. Підгайний цілком без усіх застережень приймає те пояснення причин упадку гетьманщини 1918 року, яке В. Липинський подав у таких ось словах:

“Гетьманщина, сама її суть, її історична роль, була захищана від того дня, коли ті, що тоді правили, розігнавши з'їзд Селянських Спілок, стали одночасно балакати з демократичними балакунами. Фатальним для існування гетьманщини було те, що стара наша земельна аристократія замість по прикладу своїх батьків, дідів і прадідів самій піти до хліборобського народу, самій поговорити з своїм рідним, хоч і менш земельним братом-хліборобом, самій взятися до його організації, ставши в один ряд з його ж власним авторитетними і сильними провідниками — стала за прикладом трусливих представників інтернаціонального капіталу шукати собі допомоги поміж тим, чи іншими інтелігентами таких “популярних” комісіонерів, які б своєю зручною політикою її од народу захищали”..

Виходить, отже, що С. Підгайний, сам інтелігент і демократ, діяч та політик, не бачить і не визнає інших причин упадку Скоропадщини, як лише ті, що їх навів “ідеолог шляхетсько-дворянської кляси” — В. Липинський. Дивно. Разом з В. Липинським, автор ніби вболіває з приводу краху гетьманського режиму п. Скоропадського і винуватить останнього не за його жорстокі знущання (з допомогою кайзерівського війська) над пробудженням до націон.-політ. життя укр. селянством, робітництвом та трудовою інтелігенцією, а за те, що гетьман і його оточення нібито намагалися договоритися з укр. демокр. політ.иками (“балакунами”, “популярними комісіонерами”) — за термінологією В. Липинського, проти якої наш автор не має жадних заперечень!). Виходить, отже, що Націон.-Держ. Союз, який становив на той час чи не весь наш національно-політ. провід, — “балакуни” “комісіонери”! Нічого собі кваліфікація! І від кого? Від демократичного політика і діяча.

Та є ще важливіше. Танцюючи весь час від Липинського, приймаючи основні тези його клясократичної теорії, С. Підгайний цілком переочує той момент, що В. Липинський свою теорію творив 30 років тому, зважаючи на тод.шній стан в Україні, а нам, разом з С. Підгайним, треба мати справу з сучасною, сьогоднішньою Україною. Нема що довго доводити, що сьогоднішня Україна — і Україна тридцять років тому — це різні суспіл.-історичні явища. Навіть абстрагуючись від тридцятирічного діяння большевицької універсалної “суспільство-дробилки”, усіх руйнницько- “вщасливлювальних” політбюровських експериментів (але як можна сбстрагуватись від цього скільки будь реальному політикові!), мусимо визнати абсолютну недопущеність будьяких проєктій завтрашнього на основі не сьогоднішнього, а вчорашнього. Як, справді, можна проектувати якийсь образ майбутньої України — отже живого укр. суспільства — поминаючи саме суспільство як воно сьогодні реально представляється! А на цей, власне, шлях стає С. Під-

гайний, потрапивши в полон до вчорашнього Липинського. Ми маємо повну підставу так твердити, бо, повторюємо, автор ніде в статті не робить поправки на тридцятирічну давність теоретичних висловлювань В. Липинського, ніде не згадує про ті величезні зміни в укр. суспільстві, які сталися на протязі минулих тридцяти років. І це нас особливо дивує, як щось нечуване в політиці.

А вже про претенсії автора, бути речником УРДП (правої), то це вже, очевидячки, справа її самої — заявити про свою солідарність з думками статті С. Підгайного, чи відмежуватись від них. Ми хочемо лише нагадати читачам, що в своїх дотеперішніх публікаціях, з програмою і статутом включно, вся УРДП — і багрянівська більшість, і майстренківська меншість — раз-у-раз з притиском наголошуvala потребу, конструюючи образ майбутньої України, виходити саме з нинішнього реального стану речей в Україні. Читачі мали нараду переконатися, що С. Підгайний у своїй статті йде цілком упередок цій слушній настанові.

Не спиняючись на цім докладніше, мусимо проте згадати "разухабістій", не гідний речової дискусії тон статті "Безклясовість та її носії", її "дички-кислички", "очманіліх інтелігентів", "самоцільне" напложення Ів. Майстренка (бо лише за "інакомисліє") і взагалі тон нетерпимості до всіх носіїв іншого політичного "вірую", не згідного з сьогоднішнім "вірую" автора. Такий тон, поруч з претенсійним ставленням у позу суддівської непомильності і охрищуванням з місця, без зупинки, свого противника невігласом, — усе це аж ніяк не сприяє речевому виясненню спірних питань і проблем нашого гром.-політичного життя.

Говорячи про ці два моменти: претенсію С. Підгайного виступати як речник УРДП і натаврування своїх нинішніх противників такими несмачними епітетами ("полохливий", "невіглас" тощо), ми не навели ще відповідних цитат з автора. Наводимо їх тепер, щоб нам, бува, не закинув хто голосівності.

"Звертаємо увагу на дуже характерний момент, що в українському політичному світі сьогодні маємо єдину політичну партію (УРДП), яка в собі і навколо себе скупчила людей, що вважають себе спадкоємцями української національної революції і пореволюційного ренесансу, і ніхто інший, а саме ця група прийняла основні постулати Липинського щодо розбудови держави, клясового устрою майбутньої України та ідею національної аристократії у формі національної аристократії робітників і селян — основних продукуючих кляс сучасної України."

А ось друга цитата, на підтвердження зарозуміlosti і нетolerанції автора.

"А тепер ще питання, чи закономірна поява цієї ідеї в українській політичній думці? Так, цілком закономірна, як відбиток ідеології плівки декласованих інтелігентів, як наслідок трагічної ситуації і нещадного терору в Україні останніх двох десятиліть. Чи законна наявність цієї течії? Так, за конна, як законне людське невігластво, законна, як законне засвоєння чужих ідеологій, законна, як законне те, що народжені повзати, літати не можуть."

Останнє і дуже важливе. Що буде, як в Україні (живій, сучасній) селяни і робітники зрозуміють

пропаговане від С. Підгайного гасло "клясової, структурно вивершеної України" як гасло відновлення поміщицького землеволодіння і господарських та політичних позицій крупного капіталу в майбутній українській державі? А небезпека такого зрозуміння дуже реальна, бо С. Підгайний так і не з'ясував — як з клясократичної теорії В. Липинського можна спроектувати клясову українську державу з приматом робітників і селян та з підпорядкованим становищем поміщиків і капіталістів. Позичивши у В. Липинського вивіску з написом "національна аристократія" і силкоючись підсунути під неї українських селян і робітників, С. Підгайний не потурбувався бодай приблизно, в загальних контурах спроектувати формування цієї селянсько-робітничої "національної аристократії" так, щоб вона не була, ні КП(б)У, ні кастою "демократичних балакунів", таких немиліх його серцю. Для нього, очевидно, важко було наголосити, що "УРДП — єдина політична партія, яка в собі і навколо себе..." і т. д., словом, сіль землі.

Так С. Підгайний, злякавшись гасла "безклясове суспільство", пришивши його до марксизму і замовчавши, як же його розуміють П. Полтава і О. Горновий, потрапив у полон до В. Липинського і не помітив недоречної й небезпеки його клясократичної теорії сьогодні, для сучасної України.

Від редакції. Хоч ця стаття й дискусійна і думки автора її ніяк не мусять бути думками редакції, але редакція вважає за конечне відмежуватись від деяких тверджень автора. Робимо це з єдиною метою застрахуватись від майбутніх нападів революційних визнавців безклясової комуністичної ідеї, — яких сьогодні боронить і їм помогає наш Шановний Автор, — за те, що ми в "Нових Днях" боронимо марксизм і соціалізм. Таких обвинувачень ми з того табору мали багато і більше їх не хочемо. Тому **заявляємо:**

1. Не згодні з Шан. Автором, що в СССР нема соціалізму, як це з якоїсь причини він доводить у першому розділі цієї статті, відбігаючи навіть від своєї теми. Ми, вивчивши творчість Маркса, Енгельса, Леніна та знаючи добре теорію і практику Сталіна, запевняємо, що Сталін збудував таки клясичний соціалізм, тому ми певні, що бандерівці і лебедівці ліпшого вже не збудують, бо соціалізм ліпший взагалі не може бути.

2. Цитати з роз'яснення проводу ОУН і О. Горнового, які наведені в цій статті, ще раз свідчать, що проводи ОУН і УГВР скотились на позиції маркс-ленінсько-сталінського соціалізму і стоять тепер лівіше від Леніна 1921-1924 і Сталіна 1924-1928 років, хоч з тактичних мотивів заперечують це.

3. Ми знаємо з власного досвіду, а пізніше з соціетської преси і радіо, що УПА боролася і бореться проти колгоспів і соціалізму, а теоретики, які виступають від її імені, колгоспи і соціалізм боронять. Відомо, що УПА перебуває в Україні, а більшість "теоретиків її" перебуває по цей бік залізної завіси. За Марксом-Леніном-Сталіном "буття визначає свідомість", отже не дивно, що ріжниця в бутті витворила тут і ріжницю свідомості. До речі, ми не знаємо де тепер О. Горновий, а що до Полтави, то маємо деякі підстави твердити, що прізвище того "теоретика" справді починається на "По", хоч і не кінчається на "ва", і що ця особа,

одержавши від УГВР чин майора за свої заслуги (в безклясовій теорії!) уже переїхала з Німеччини до Нью Йорку ближче до свого ідейного (не російського, а есерівського) батька — Керенського.

Справді бо, щоб дійшла вістка про смерть головного командира УПА треба було цілий рік. А щоб передати в штаб УПА, де "сидять" Полтава і Горновий, критику їх писань (яку зробили д-р Д. Донцов та інші), написати на неї відповідь, апробувати її у вищого начальства (та ще в умо-

вах підпілля) і передати в Европу треба було лише декілька місяців...

Ще раз заявляємо, що марксоленінська теорія безклясості і соціалізму, пришиплені до УПА, в майбутньому може звести нанівець наші визвольні змагання, бо штовхне наш народ в обійми того, хто цю теорію поборюватиме. А це можуть бути наші близькі сусіди. Тому вважаємо за коечне обговорювати цю теорію не тільки в "Н. Д.", а в усій нашій пресі.

Редакція.

ПЕТРО ВОЛИНЯК

Підсумки декади

1. Причини паніки

Декада української культури в Москві, про яку ми вже повідомляли наших читачів, закінчилася. Українським артистам видано чергові порції орденів і нагород, відбувся черговий прийом у Кремлі, здавалося б, все в порядку. Та ця декада, мабуть перша з таких декад різних поневоленіх Росією народів, які відбуваються періодично в Москві, що не була такою, як попередні. Сталося нечуване, навіть і для Росії, порушення норми пристойності і політичного такту: ще в час декади почалися напади на українську культуру, навіть на твори, які демонстровано на декаді (опера "Богдан Хмельницький", музика К. Данкевича, текст О. Корнійчука та В. Василевської).

Шо ж заставило Росію так безтактно напасті на свого "меншого любого брата", себто на український поневолений народ? Що кинуло провідників Росії в таку оскаженілу лють? Відповідь на це є одна: Україна, після незчисленних російських погромів, знову виросла, знову зміцніла і тепер знову є загроза, що Україна переможе Росію у тому невидимому зовні змагові, який не вгавав і не вгаває на всій земній кулі, де тільки є українці і росіяни. Повторюємо це наше твердження, хоч воно викликало вже не раз (особливо після виходу в світ ч. 8 "Н. Д." (обурення і протест російської агентури в ЗДА і Канаді — комуністичної преси — "Гром. Голос" — Нью Йорк, "Українське Життя" — Торонто).

Але запитаємо сьогодні наших комуністів: Хто є провідні поети ССРР? Відповідь буде одна: українці Тичина, Рильський, Бажан, Сосюра, Малишко та інші.

Хто керує біологічною і агрономічною науковою в ССРР? Українець Трохим Лисенко.

Хто зробив найбільші в ССРР осяги з ділянки мікробіології і теоретичної медицини? Українець академік А. Богомолець.

І таких запитань можна поставити без числа і відповіді на них свідчитимуть про велику значимість української людини в загальному людському балансі ССРР. Ми над цим мало думаємо, а ще менше пишемо і усвідомлюємо про це загал, український і чужий.

А коли ще запитати яка республіка і який народ в ССРР найбільш люблений і шанований іншими народами, то й тут матимете ту саму відповідь: Україна є українці. Це не видумка, це не самопотішання, а факт, у якому переконається кожен, того від чого в Москві "легче дишеть чоловік", то від

хто хоч коротко мав нагоду побувати в Закавказзі, в Середній Азії та інших частинах ССРР. І коли таджицький поет Альбукасим Лахуті у вірші, присвяченому шістдесятіліттю Павла Тичини, пише

"Слава ї честь поколінню його,
І Тичині, ї країні Тичини!" —

то це не порожня фраза: це один з виявів всенародньої любові й поваги до України, бо всі поневолені народи не сумніваються в тому, що визволення України означатиме кінець російської тюрмі народів, а значить і волю всім іншим народам.

Отже, коли в Ленінградському журналі "Звезда", який ще недавно був під обстрілом, появляється переклад одної з найкращих поезій В. Сосюри, коли не тільки в Україні, а і в Москві та Ленінграді з успіхом іде українська опера Жуковського "Від широго серця", коли в Україні надзвичайний успіх мала нова українська опера К. Данкевича "Богдан Хмельницький" і цю оперу з овациями сприймають у Москві (треба зазначити, що в Москві і в Ленінграді є сотні тисяч українців, які себе не виявляють, але масами закуповують усі квитки на імпрези в час українських декад), то це все видалося для Москви дуже загрозливим: тому починається ліквідація цих творів, іх творців, а разом із тих поетів українців чи українських прихильників, які уможливлюють вихід цих "порочних" (вираз передової "Правди") творів до російської публіки, чи то через сцену Большого театру чи через російський журнал "Звезда".

Ось у цьому і є справжній зміст сучасного чергового "вузла" в діялектиці розвитку українсько-російської боротьби.

2. Канадійські українські комуністи палять ..московську "Правду"!

Ви не вірите, дорогий читачу? А підійті на Баторст 300, де є "прогресивна" книгарня в Торонті, і запитайте там про пресу ССРР. На таке запитання вам дадуть повний комплект "Правди" крім числа за 2 липня ц. р., де була опублікована та погромна стаття на український народ, а зокрема на Володимира Сосюру, Олександра Корнійчука, Костя Данкевича та інших діячів нашої культури. Це число спалене, як спалено і всі числа "Радянської України" з "викривленнями українського націоналізму" у розвиток статті "Правди". Входить так, що від чого в Москві "легче дишеть чоловік", то від

делікатно висловлюючись, "заколою коло серця, занудило в боку..."

Але ми вже не раз говорили українським комуністам у Канаді, що советську пресу ми чатаємо й розуміємо краще за них, тому вони нічого від нас не сховають. Ми знайшли ще в них передову "Правду" за 7. 7. ц. р. під заголовком "Вище ідейний рівень і художню майстерність!", де говориться так: "В журналі "Звезда" недавно було опубліковано вірша В. Сосюри "Люби Україну" (в рос. перекладі написано "Люби", а не "Любіть". Ред.), який є ідеально ганебним (в ориг. "порочним") твором, під яким підписався б любий недруг українського народу із націоналістичного табору. Друк цього вірша свідчить, що редакція журналу "Звезда" не зробила конечних висновків із ухвал ЦК ВКП(б) з ідеологічних питань.

В пресі теж піддані критиці серіозні помилки лібретто опери "Богдан Хмельницький", в якому дозволено відступ від історичної правди". (Про цю оперу див. "Н. Д." ч. 16).

В "Правді" від 13. 7. ц. р. опубліковано зміст "Гіостанови ЦК КП(б)У у зв'язку зі статтею "Правди" "Проти ідеологічних викривлень у літературі", який подаємо скороочено: "Обміркувавши статтю "Проти ідеолог. викривлень у літературі", опубліковану в газеті "Правда" 2. 7. ц. р., ЦК КП(б)У призначив цілком правильною (Щеб пак! П. В.) і своєчасною більшовицьку критику серіозних недоліків і помилок в ідеологічній роботі в Україні. В постанові вказано, що ці недоліки і помилки були результатом того, що ЦК КП(б)У слабо керував дейно-виховавчою роботою" (хіба не продиктував Сосюри і Корнійчуку текстів іх творів! П. В.).

"ЦК КП(б)У — пише далі "Правда", — і партійні організації республіки, говориться далі в постанові, своєчасно не розкрили наявні серіозні недоліки праці творчих організацій республіки особливо серед письменників... Тому в Союзі письменників утворилася атмосфера взаємного восхвалювання та безпринциповості.

Цим пояснюється те, що в Україні багаторазово видавався (друкувався мабуть. "Правда" таки з мовою не в ладах. П. В.) ідеально-порочний, націоналістичний вірш В. Сосюри "Любіть Україну", який не тільки не був розкритикований у письменницькій організації і в пресі, а всебічно розхваливався, особливо М. Рильським, який сам у минулому допускав серіозні ідеологічні помилки. З цих же причин у Київському театрі опери й балету була поставлена опера "Богдан Хмельницький" за лібреттом В. Вацілевської і О. Корнійчука, що має серіозні помилки, на які також цілком правильно вказала "Правда". (Звертаємо увагу наших комуністів, які права має ЦК КП(б)У!)

Далі ЦК КП(б)У запевняє, що вказівки "Правди" є величезною допомогою компартії України і всій Україні, що це таке щастя, за яке треба буде вічно дякувати "великому старшому братові", цілючи йому (за ці вказівки!) руки й ноги і... А тому "ЦК КП(б)України, — пише далі "Правда", — вжис всіх заходів до того, щоб у найближчий час усунути наявні серіозні недоліки і помилки в ідеологічній роботі (техніку цього "усування" ми вже знаємо з власної практики! П. В.) всебічно виховуючи інтелігенцію і весь український народ у дусі ленінсько-сталінської (забули ще додати на втіху

дяжких наших "революціонерів" безклясової. П. В.) дружбі народів, у дусі віданості партії Леніна-Сталіна."

Далі додається що ухвалено розробити "розгорнуті способи" для ліквідації цього справжнього українського прориву на українсько-російському фронті.

І ця постанова до Канади не допущена, і цей примірник "Радянської України" спалено, як спалено і "Правду" з тією знаменитою "братолюбною" статтею. Ми маємо відомості, що багато комуністів наш журнал читають. Коли б хто з таких читачів, хто ще не втратив цілком української совісти, добув ці газети і вислав їх нам поштою, то ми б йому таки широ подякували б.

Після того "Правда" пише ще одну передову (від 16. 7. ц. р.), в якій знову скубе бідного Сосюру: "Ідеологічні викривлення в літературі, на які вказувала редакційна стаття "Правди" у зв'язку з віршем В. Сосюри "Люби Україну", говорять про наявність пережитків націоналізму... Одним із характерних проявів націоналізму є втеча від тем сучасності в далеке-далеке минуле, ідеалізація старовини, спостережене в окремих письменників," (в українських та інших народів, але не в російських письменників, бо там ця "втеча" навіть захочується. П. В.) і т. д. і т. д. Не сумніваємось, що ще одна передова появит'ся в "Правді" на цю тему...

3. Кого ж знищує "Правда", себто Росія?

Депутати верховної ради УССР і ССР В. Василевська, М. Рильський, В. Сосюра і голова Верховної Ради України, себто найвищого законодатного органу республіки, Олександр Євдокимович Корнійчук, особа, яка досі не була поза ласкою партії й уряду, особа, яка завжди дотримувалась партійної лінії, чим здобула антипатії українського населення не тільки поза межами ССР, а й в Україні.

Запитаемо тепер наших українських комуністів у Канаді і ЗДА: очевидний факт, що голова Верховної Ради не сміє вільно висловитись у п'єсі, — щоб не забути зbezчестити України і не перекрутити її історії, а значить і бажань українського народу, — то хто ж вам повірить, що він і Верховна Рада, якою він керує (голова ж, а не ноги, він там!), має право видавати закони на користь українського народу й України?

Членство комуністичної партії і всіх тих, що їй, цій партії, симпатизують і з простоти й темноти своєї вірять, закликамо примусити свої проводи відповісти на це запитання, або признатись, що вони зрадники свого народу і найогидніші російські наймити.

Далі під обстрілом Володимир Сосюра. Сосюра — тонкий лірик, близкучий поет, про якого, разом з Тичиною писали:

"І затичинилося небо,
І засосюрилась земля".

Це не просто жарт. Сосюра в свій час справді полонив усю українську землю, усіх українських людей, хоч він у своїй творчості, з самого початку її, виразно став на радянський ґрунт, хоч і призначався часом —

"І пішов я тоді до Петлюри,
Бо у мене штанів не було, —
(цитуємо з пам'яті)

Сосюра не раз був під обстрілом советської критики. Його обвинувачували в побутовому розкладі (любив випити, а потому заплакати), його обвинувачували за мішанські настрої в поезії (хто не пам'ятає його "Білих акацій"?), а один раз (на початку 30-х років) В. Сосюра трохи був не наклав головою за збірку "Серце", яка була майже вся написана в Ленінграді, гостро протиросійська, у якій поет порівняв Петра Великого з сталінською сучасністю, і взагалі написав таке ї так, що ніби від Володьки Сосюри того не можна було й чекати. Та збірка була в продажу, лише два дні і її майже ніхто не має і мало хто знає.

Але не зважаючи на це, Сосюра завжди мав славу радянського поета і обвинувачувати його в націоналізмі було таки дуже важко, бо він лише безмежно любив свою землю і своїх людей, не питаючи чи вони радянські чи не радянські. Та поезія його, яка так стурбувала проводирів Росії (просто нагнала на них панічного страху!) фактично теж радянська, бо написана вона з приводу звільнення України від німців (див. її на першій сторінці цього числа), коли автор повернувся з фактичного заслання (евакуації) в глибину Росії. Чи ж дивно, що повернувшись після кількарічного вигнання в Україну поет заплакав, йому стислося серце, стримало дихання, бо він побачив і відчув, що значить для його Україна і тоді кров'ю свого серця написав того прекрасного вірша.

А хіба не кров'ю написано другу поезію, яку містимо також на першій сторінці, "Моєму краєві" Максима Рильського? А хіба за любов до своєї землі, до свого народу можна катувати? Хіба це не є властивість лише всепожираючої російської породи безклясовиків і космополітів, які не можуть допустити, щоб хтось любив свій край?

Ми спостерегли, що частина нашої преси, передруковуючи цього Сосюриного вірша свідомо опускає деякі строфи (протинімецькі), ніби це мало б безчестити Сосюру... Не маємо права виступати в ролі вчителя чи опікуна, але з редакторського обов'язку засуджуємо таку фактичну переробку Сосюри. Це можуть робити хіба комуністи (напр. дуже великі майстри в цьому редактори "Громадського Голосу" з Нью Йорку). Це навпаки приижує тих, хто боїться показати, що Сосюра тішився, що "на захід женуть чужинців в зелених мунді-

рах". Він мав повну причину для тієї радості, бо хто був в Україні за час німецької окупації і приживився до німецької політики в Україні, той не має сумніву, що якби німці побули досі в Україні, то від українського народу не лишилося б уже нічого. Крім того, це зменшує наші пропагандивні можливості проти Росії, бо з російської критики цього вірша кожному видно, що в ССР можна ненавидіти німців, але поруч з цим ніяк не дозволено любити Україну. Отже ненависть до німців, ненависть, або, в ліпшому випадкові, байдужість до України і любов до Росії, принесла б українському поетові Володимирові Сосюрі не критику "Правди", а черговий орден Леніна і Сталінську премію... Це ясно, як Божий день, то нашо ж його затемнювати скроченням твору В. Сосюри? Коли його так здрістоко кривдають вороги, то чи маємо право й ми його кривдити?

Ці події, які відбуваються тепер в Україні, свідчать, що наш народ невмирущий, що зламати Україну — значить винищити фізично весь народ, на що покищо в Росії ще не вистачає сміливості (вона нищить нас поступово, частками). Це почали бути в широких маштабах робити німці, але їм перешкодила поразка. Всупереч слізоточивим запевненням наших урапатріотів, ми незламні і невмирущі, бо "душу українця продовбати тяжче, ніж камінь. На тисячі ренегатів припадають десятки тисяч непоборних. Грунт родить українство", як висловився Юрій Шерех у своїй праці "Думки про течії".

ІІ. С. Коли ця стаття вже була написана, американська преса принесла вістку, що старий одеський композитор Костянтин Данкевич, автор музики опери "Богдан Хмельницький", написав до "Правди" покаянного листа, де кається в своїх помилках і обіцяє рештки свого життя віддати "службі великому радянському народові і великій партії Леніна-Сталіна"...

Не знаємо які саме "історично-порочні" тони він уклав у свою музику, але знаємо, що читати його заяву треба так: "Клянусь, що ніколи вже не писатиму нічого на українські теми і в українському дусі, а якщо й писатиму, то так, щоб того твору ніхто не слухав і ним не цікавився." Це єдине, що може врятувати йому життя...

Л. ДЕ МАРІНІ

ЕМІГРАЦІЙНІ ТИПИ

1. ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ

Серед нудної провінційщини Гоголевих "Мертвих Душ" важко проїзділа в фаєтоні і безустанно обговорювала останні новини з "товариства", імпульсивна і елегантна "ДАМА, ПРИЄМНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ".

Наша еміграція висунула інший тип — не так небезпечний, хоч часом не менш говіркий і впливовий — ДАМУ, НЕВИРАЗНУ У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ.

Є кілька варіацій цього типу, що їх спостерігаємо в кулуарах і на засіданнях майже всіх і всіляких комітетів, рад і угруповань, — але дещо спільне є в усіх них.

Поперше, ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ має надзвичану ерудицію, і нема жодного питання, про яке вона не могла б щось значущо сказати, або — частіше — так само значущо перемовчати. Астрономія і впливи Гординського на "Слово о Полку Ігореві", експресіонізм у мистецтві і способи конденсування молока, власні імена советських вельмож і трохи переплутані цитати з Лесі Українки, все це входить у склад їх всеохоплюючої освіти.

Наскільки, навіть у здешевлених емігрантських умовах нема змоги придбати собі дип-

ломи в усіх галузях науки — ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ найчастіше обирає собі вдячне звання журналістки, що однією багато дверей, і в той же час не зобов'язує ні до чого.

В такому випадку ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ кладе в торбинку разом з пудрою олівець, нотатник, а на обличчя, разом з губною помадою накладає значущий вигляд.

Коли ж розходження з граматикою відбирається у такої дами можливість журналістичної праці, то вона обмежується більшою порцією пудри і міняє колір волосся залежно від останніх новин.

Обидва типи — пишуча і непишуча — можуть дати фактичні довідки в усіх питаннях — крім фактів із їх власного передеміграційного життя, окрім скравки якого часом визирають з-під сукні і зараз же положиво ховаються. У цих спогадах завжди фігурує «мій чоловік», і часом він навіть є в реальності, але завжди десь на задньому плані. Зате коло всіх типів ДАМИ, НЕВИРАЗНОЇ У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ завжди в цілком реальному оформленні красується чужий чоловік, дуже рідко в формі добре підіраної колекції, а переважно у формі довго і коротко-метражних серій.

Політична орієнтація ДАМИ завжди залежить від політичного зафарблення її супутника під дану пору і часом сягає досить великих відхилень. Але це не відбувається ні на виразі обличчя самої ДАМИ, ані на ставленні до неї громадянства, яке з фаталістичним спокоєм визнає, що людина не в силі змінити законів природи.

Але якого б зафарблення не був супутник ДАМИ, вона вибирає з його політичної концепції тільки те, що є ПРОТИ. Ніякі ЗА не викликають у ДАМИ, НЕВИРАЗНОЇ У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ жодного ентузіазму, тимчасом, як у пропагуванні чогось ПРОТИ вона може розвинути велику активність і запал — переважно і теоретично-реторичній формі. Етідаючись цілком своєму українському пат-

Але завжди і незмінно, в усіх типах і видах ДАМИ, НЕВИРАЗНОЇ У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ, вістря всіх її численних «проти» скеровані тільки і виключно в український бік і ніколи в бік протиукраїнський. Вороги України її не цікавлять. Вона з пристрастю наукового дослідника прагне виявляти і висвітлювати таємні і від'ємні сторони тільки українців, причому виявляє ці риси не тим, хто їх має і мусить виправити, а саме тим, хто їх засуджує. Так, про хиби східняків вона говоритиме галичанам, а про хиби галичан красномовно розписуватиме східнякам, виходячи, очевидно, із засад кращої соборницької співпраці.

ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ, як видно з аналізу її прикмет, є тип чисто інтелектуальний, у тому розумінні, що її ніколи й на думку не спадало, що вона могла б колись працювати фізично. А що всім її супутникам це теж не спадає на думку, то ДАМИ здебільшого влаштовуються на якусь легку працю, або просто влаштовуються на життя рідотизму-ПРОТИ. Дуже часто, саме цей їх патріотизм-ПРОТИ і допомагає їм влаштуватися так, щоб не мати вже потреби у фізичній праці.

Якщо ж їм це не вдається, вони з жалом згадують добре старі часи, коли говорення ПРОТИ когось уже само собою становило солідну матеріальну підставу для життя. Для заспокоєння ображеного серця, вони акуратно відвідують совєтські фільми, мотивуючи це тим, що «мусимо ж ми знати, що роблять наші вороги».

Взагалі, ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ завжди мусить все знати, але найпереконливіше уміє говорити про те, чого ніколи не було, і чого, зрозуміло, ніхто крім неї знати не може, а тому й заперечити не намілиться.

Так, волочачи за собою часом не зовсім чистий шлейф, значущо підібравши губи і осуджуючи всіх і вся із своїх, проходить емігрантськими дорогами дволика, стоязика і многозміжня ДАМА, НЕВИРАЗНА У ВСІХ ВІДНОШЕННЯХ.

писних книг з доби цього твору (XII й пізніших сторічів) і надруковані червоною, під кіновар фарбою. Я. Гніздовський ще раз показав свій надзвичайно яскравий графічний хист, давши нові зразки української графіки. Це оформлення так гармонійно доповнює текст «Слова»!

Тексти книги — це: 1) віршований переклад, що його зробив сам С. Гординський, 2) оригінал «Слова», 3) український прозовий переклад його, 4) уривки «Слова» в перекладах різних українських поетів XIX й ХХ вв., 5) переклади «Плачу Ярославни» англійською, французькою й іншими європейськими мовами, 6) загальна стаття С. Гординського про «Слово», 7) коротке повторення її англійською мовою, 8) стаття Б. Кравцева «Мітологічний світ «Слова», 9) «Примітки».

Що можна сказати про отої віршований переклад «Слова»? Він точний, автор, очевидчаки, добре простудіював текст, важкий для зрозуміння че-

РЕЦЕНЗІЙ

«СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІ», героїчний епос XII ст. Ювілейне видання в 150-ті роковини першого друку. Видавництво «Київ», 1950 р.

Перед нами чудово оформлене видання, присвячене 150-річчю першої друкованої публікації цього славнозвісного твору нашої глибокої старовини. Книгу цю підготував і зредагував відомий наш книгулюб, графік, малляр і поет С. Гординський. Правда, графічно оформив це видання не сам Гординський, а Я. Гніздовський, але, знаючи його (Гординського) дбайливість у цьому розумінні, мимоволі думається, що й у цьому є якась його заслуга, може, як редактора-ініціатора або що. Сформлення це — титульні сторінки українською і англійською мовами, ілюстрації й «Карта місцевостей та народів, згаданих у «Слові о полку Ігореві» — виконані в стилі «староруських» руко-

рез наявність темних м'єць та якості, неясної нам дефектності й самого твору. Собливі труднощі, зрозуміла річ, виникають при віршованому та ще й римованому перекладі, тим то й маємо властиво т. зв. вільний переспіви у всіх таких спробах. І в Гординського римування не скрізь добре. Це можна сказати не тільки про неточні рими (темно — землю), а й про ті випадки, де він нехтує українською ортоєнцією (літературною вимовою), користуючись приглушуванням дзвінких наприкінці слів (переміг — швидких) або льюкальною вимовою м'яких зубних (хижі — Немізі, криці — річі). Але це, кінець-кінцем дрібниці, та й відчувають їх тільки східні українці, що їм така вимова не власна. Не мають великого значення в тексті й окремі порушення лексичних норм нашої літературної мови: "пітють кури", "вмачаю" — вмочу, "цвіти". Зате треба відзначити як певне досягнення в лексичній передачі мови "Слова" використання народного слова "цвілити" відповідно до слова "цвіглити". Гординський це вперше зробив! У цілому ж переклад добрий, легкий для читання.

У статті "Слово о полку Ігореві як літературна пам'ятка" С. Гординський подав відомості з історії тексту, охарактеризував невідомого на ймення автора, вияснив зміст твору й багато сказав про його форму. Особливо звертає на себе увагу спроба нової інтерпретації (тлумачення) ритмобудови "Слова". Попри всі труднощі цієї справи (неясність багатьох моментів у звучанні), автор зумів вдало з'ясувати ритмічну будову "Слова". (А втім усього матеріалу, як він сам зазначає, він ще не подав у цій статті).

Цінний вклад до "словознавства" (вислів С. Гординського) — ст. Б. Кравцева "Мітологічний світ "Слова", що в ній він дає переконливе наукове (історично - мовознавче) пояснення мітологічних назв — Сварога, Велеса, Дажбога тощо.

Примітки до оригінального тексту "Слова" допоможуть нефаховим читачам легше зрозуміти твір.

Взагалі ж кажучи, це видання, з усією сукупністю його матеріалу, — неабияке досягнення і в царині нашої книжної культури, і в історії вивчення та популяризації "Слова". Ним же засвід-

чили видавці і нашу, сказати б, постійну увагу до долі цього твору, відзначивши так добре 150-річчя першого його друкованого видання. І за це їм теж треба подякувати.

B. Ч.

В. Мартинець. "ШЛЯХОМ ТАБОРІВ", спогади, Вінніпег, 1950 р. наклад (автора?) сторін 382, обкладинка З. Лісовської.

Це книжка спогадів про життя українців у Німеччині в першому році американської окупації. Книжа написана просто і доступна для най ширшого читача. В ній подано багато документів, наведено багато фактів, що робить цю працю більш документальною, як літературною. Мова книжки потребувала б великої редакторської праці, бо вона пересипана полонізмами, германізмами і навіть русизмами ("Вскорі" — стор. 107, "я мав вгляд" — стор. 51, "його написано в два дні по візиті" — стор. 51, "я вповні прилучуюся до виводів" — стор. 101, "Я тут є командантом" — стор. 217 та безліч інших подібних чужих слів і зворотів.)

Іван Смолій. "КОРДОНИ ПАДУТЬ", повість видання КПУК, видавець Іван Ктитор, Вінніпег, 1951 р., обкладинка М. Левицького, стор. 160. В книжці — портрет автора роботи рис. Я. Гніздового. Рецензію на цю книжку вмістимо в наступному числі.

М. Мироненко. "УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ", в-во "На варті", Торонто, 1951, 32 стор. вел. вісімки.

Замовляти: П. Колісник, 140 Бетурст стр., Торонто, Онт. Канада.

"МИХАЙЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ МІЛЛЕР", біо-бібліографічні матеріали, видання "Науково-дослідного інституту Морської України", Нью Йорк — Гетінген, 1949., на правах рукопису, цикль-стилеве видання.

Видання присвячено 65 літтю нашого визначного вченого-археолога академіка Михайла Олександровича Міллера. В книжці вміщено портрет ювілянта, його життєпис з докладним родоводом і список його праць. Наклад книжки — 250 прим.

ДО УКРАЇНЦІВ - ЖЕРТВ РОСІЙСЬКО - КОМУНІСТИЧНОГО ТЕРОРУ

На підставі ухвал Першого З'їзду Союзу Українців Жертв Російсько-Комуністичного Терору, Головна Управа СУЖЕРО заплянувала видання в найближчому часі "Білої Книги про чорні діла Сталіна".

Просимо всіх членів СУЖЕРО і всіх українців, що зазнали репресій комуністичної влади, написати власні правдиві свідчення про їх поневіряння у темному царстві Сталіна.

Конче подавати імена і прізвища закатованих, розстріляних, чи голодом замучених Ваших рідних, друзів чи знайомих, як рівнож місцевість, де це сталося.

Конче подавати назви концтаборів, тюрем, спец і трудколоній, чи поселень, імена і прізвища начальників, слідчих і всіх катів у концтаборах, тюрмах, начальників спецвідділів в установах, на фабриках і заводах, в МТС, в колгоспах і радгоспах, донощиків і всіх прислужників ГПУ-НКВД-МВД.

Конче, як хто має, додавати документи, фота та всілякі матеріали, що свідчать про терор і народобивітво в СССР.

Всі документи, фота й матеріали найкраще надсилати, зробивши з них фотокопії в натуральну величину.

Різмір свідчення мусить бути не більше 10-15 тисяч знаків, себто 5-7 сторінок машинопису.

Всі свідчення, документи й матеріали надсилати на адресу Головної Управи СУЖЕРО:

SUZERO
227 Westmoreland Ave.
Toronto, Ontario, Canada.
Головна Управа СУЖЕРО:

Голова СУЖЕРО Семен Підгайний; заступники: Петро Волиняк, Микола Приходько, Ілько Сердюк, Євген Слонівський; члени Управи: Володимир Шелест, Федір Бойко; секретар: Василь Усатюк.

ВИСЛІДИ АНКЕТИ "НОВИХ ДНІВ".

Як відомо вже нашим читачам, ще в ч. 14 нашого журналу була проголошена анкета у справі Капелі бандуристів ім. Т. Шевченка, яка була розбилась і припинила своє існування, хоч потім, у трохи зміненому складі і з новим керівником, відновила свою діяльність.

Проголошуючи анкету ми мали на меті лише одне: зберегти Капелю в повному складі, вважаючи її за найбільший мистецький здобуток всієї нашої еміграції. На жаль, наш проект, хоч і викликав велике зацікавлення, не зустрів належної підтримки. Наша редакція зробила все можливе, аж до спеціальної громадської наради включно (в Торонті). Громадськість наша в Канаді і в ЗДА дуже виразно, хоч і не досить активно, висловилась за єдність Капелі. Є особи її установи, які знахтували цим. Не маємо наміру докоряті і домагатись чогось. Але ми певні, що в свій час іще пригадаються наші передження і наш добрий намір, бо Капеля зможе існувати лише при загальній опіці громадянства і його установ. Доки Капеля не поєднана, то все громадянство її очевидно не підтримає. Вихід на нашу думку один: поєднатись!

Числові висліди анкети:

1. Чи вважаєте за потрібне існування Капелі, як здобутку всіх українців американського континенту? — Так — 21, ні — 0.

2. Чи вважаєте за потрібне поворот до Капелі Гр. Китастого і групи бандуристів, які залишилися з ним? — Так — 21, ні — 0.

3. Чи вважаєте за можливе створення у Вашому місті Клубу прихильників Капелі? — Так — 20, ні — 1.

Цей один, що подав голос проти клубу є з м.

Бруклина ЗДА і пише таку примітку: "Я цілком згоден з потребою такого клубу, але ставлю "ні" лише тому, що знаю, що група, до якої належить п. Божик, клуб збойкотує і я не вірю в його дієвість".

4. Кого рекомендуете на голову такого клубу у Вашому місті? — В Торонті рекомендовано: д-ра І. Вахну, ред. П. Волиняка, В. Гультая, Я. Самотілку; в Гамільтоні: о. Федака, п. Гевака; в Монреалі: о. протоієрея В. Слюсара; у Вінніпезі о. д-ра В. Кушніра; в Едмонтоні: адв. П. Лазаровича; в Детройті: адв. І. Панчука, п. В. Довгаля; у Філадельфії: проф. В. Дорошенка; у Жанеті, Па.: п. М. Степанника; в Міннеаполісі: п. Тарасюка.

Хоч ми одержали й невелике число відповідей на нашу анкету, але це не є причиною нехтувати її вислідами. Малу кількість учасників пояснюємо тим, що наше громадянство не привикло відповідати на такого роду анкети. Ми маємо саме цю нашу невиробленість у вияві своїх поглядів, щоб вплинути тим виявом на думку загалу. Редакція має коло сотні листів (з приводу статті редактора журналу про Капелю в ч. 14), які цілком схвалюють наш почин, навіть захоплюються ним, вітають анкету, але... забувають (чи краще сказати ліннуються) виповнити анкету!

В деяких містах (напр. у Саскатуні) окремі особи звернулися навіть зі спеціальним закликом до капелян, долуточуючи кожному журнал зі статтею П. Волиняка про Капелю, але поруч з тим з Саскатуну ми не одержали жодної відповіді на анкету.

Та не зважаючи на це, вислідки анкети одноголосно говорять одне: Капеля є всіх українців і мусить бути в повному своєму складі.

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Вельмишановний Пане Редакторе!

Бачу, що Ви даете змогу висловлюватись своїм читачам з приводу багатьох питань. Дозвольте тоді мені звернутись через Ваш журнал до нашої найвищої громадської установи в Канаді — до КУК-у.

Мене дивує той ярмарок, який знявся з приводу того, що комуністи поставили пам'ятника Шевченкові коло Торонта. Казали наші діди колись: з паганої вівці, хоч вовни клапоть... Так і тут: як мали гроши, зібрали комуністами, йти на звичайну московську роботу, то хай хоч невеличка частина їх піде на споруду пам'ятника Шевченкові. Я не сумніваюсь, що скоро комуністів у Канаді не буде (їх доб'є сама Москва своєю "мудрою" політикою), а пам'ятник таки лишиться. І що ми на тому втратимо? Треба лише подбати, щоб вирвати наших людей з-під комуністичного впливу і буде все впорядку.

Що ж до самого свята, то приходиться дуже шкодувати, що наш провід не подбав про те, щоб найвищі канадські достойники мали якусь уяву, де робота комуністів, а де українців і не давали згоди патронувати на комуністичних демонстраціях та ще й тих, які плянуються і підготовляються безпосередньо в Москві...

Щодо відзнаки цієї справді великої в житті Ка-

нади дати (60 років прибуття українців до Канади), то я вношу пропозицію, щоб КУК влаштував літературний конкурс присвячений 60 річчю українського поселення в Канаді. Конкурс мав би бути в трьох ділянках: художня проза, драматургія, поезія. В кожній з цих ділянок призначити по три премії. Закликати до участі в конкурсі всіх письменників (старих і новоприбулих) з усіх країн, але щоб тематично твори, подані на конкурс, відбивали українське життя в Канаді (минуле, сучасне чи навіть і майбутнє то байдуже). Коли будуть визначені премії і відповідне жюрі, то я не сумніваюсь, що це викличе поважні літературні змагання, бо тепер змагатися є кому. Є тільки одна важлива деталь: в жюрі мусять бути люди не з "заслугами", а зі знаннями і певним авторитетом у літературі, бо інакше конкурс призначено на провал: письменник мусить знати, що його працю оцінюватиме фахівець.

Цей конкурс збагатив би нашу літературу бодай тематично, якщо не формально. Крім того ті твори можна б було перекласти й видати по-англійськи та по-французьки. Це збагатило б і канадську літературу і культуру.

Не сумніваюсь, що на цей конкурс при бажанні і вмінні вдастися дістати гроши не лише з українських джерел. А коли тільки й з українських, то щож — мусить же КУК щось і для нашої культури зробити. Та ще в таку дату.

Коли б Ви, п. Редакторе, спричинилися чимсь до влаштування цього конкурсу, хоч би переконали "власть імущих" про потребу його, то це був би і Ваш вклад у це велике діло.

З щирою пошаною до Вас

П. М-ко.

Торонто, Онт.

Від редакції: Цілком погоджуємося з думками п. П. М-ка, звертаємося до централі КУК-у з проханням взяти це до уваги і до виконання. Закликаємо нашу пресу підтримати цей почин, а письменників висловитись з цього приводу.

ЧЕТВЕРТА РІЧНА КОНВЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЛІГИ

Пітсбург, ЗДА. — При співучасти поверх 200 делегатів та гостей та в присутності Митрополита Української Православної Церкви Америки Івана, Архиєпископа Мстислава та поважного числа священиків від 29 червня до 1 липня ц. р. відбулася четверта річна конвенція Української Православної Ліги ЗДА. Конвенція відбулася в Пітсбурзі, Па., в готелі Віллям Пенн.

Перший день конвенції був присвячений реєстрації делегатів та гостей та товариській забаві, щоб дати учасникам змогу познайомитись. На другий день відбулася ділова частина з'їзду, на якій обговорено справи організаційно-адміністративного характеру та вислухано три досконало приготовані доповіді: "Склад Української Православної Дієцезії в Америці" (о. М. Пахолок), "Як скріпити та посилити працю Ліги" (д-р С. Савчук) та "Питання недільних шкіл" (о. прот. О. Мисик). Схвалено також ряд резолюцій.

Того ж вечора відбувся спільній бенкет, на якому головним промовцем був головний прокурор району Пітсбурга, що саме відіграв був поважну роль в біжучому процесі проти комуністичних лідерів у тій окрузі. Другими промовцями були Владика Мстислав та Іван Михалишин, тренер пітсбурзької дружини американського футболу. Промовляв також гость з Канади — д-р Ілля Вахна з Торонто.

На остатний день конвенції було залишене найбільше торжество, а іменно митрополича Служба Божа в епiscopalній катедрі Пресвятої Тройці. Катедра, одна з найбільших і найкращих в Америці, була заповнена вірними, а сама Служба Божа, яку відправили митрополит Іван та архиєпископ Мстислав при співучасті великого числа священиків, являла собою один з імпозантніших моментів у житті української церкви в ЗДА. По Службі Божій відбулася глибоко зворушуча панаахида за душі українських та американських борців-героїв, що полягли в бою за свободу.

Останньою частиною конвенції був великий концерт, в якому взяли участь хори, танцюристи та солісти з різних місцевостей східної частини ЗДА.

Неможливо було не винести з конвенції враження, що Ліга стоїть на початку великої та корисної праці. Характерно, що переважаюча більшість учасників це молодше покоління, яке в жвавій та речевій дискусії виявило своє велике зацікавлення церковним життям. Цікаве є те, що між ухваленими

резолюціями була одна, яка домагалася, щоб у всіх православних церквах митрополії Служби Божії відправлялися по-українськи. Другі резолюції висловилися за тим, щоб молодь брала (і мала можливість брати) більшу участь у церковному житті та за тим щоб Консисторія негайно приступила до оформлення матеріялу для недільних шкіл, щоб таким чином зберегти молоде покоління для нашої Церкви.

Ліга ще в 1948 р. видала брошурку "Православна Віра", заплатила за друк книжечки "Американський український катехизис", за її грошовою підтримкою видано "Апостола", а на поєднаний собор Ліги видала 500 дол.

Цьогорічна конвенція свідчить про початок ще більшої активізації Ліги.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Виходить кожного місяця на 32 сторінках великого формату.

"САМОСТІЙНА УКРАЇНА" інформує про візвольні змагання українського народу на Рідних Землях;

"САМОСТІЙНА УКРАЇНА" містить статті на ідеологічні, історичні, культурні і господарські теми;

"САМОСТІЙНА УКРАЇНА" друкує твори сучасних українських поетів і письменників;

"САМОСТІЙНА УКРАЇНА" поширює освіту і формує державницький світогляд;

"САМОСТІЙНА УКРАЇНА" розглядає і обговорює актуальні проблеми міжнародного і українського життя.

Ціна одного примірника 39 центів.
Річна передплата \$3.00.

Замовлення слати на адресу:

INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave., Chicago 19, Ill., USA.

ОПОВІСТКА

Дирекція ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ при Українському Вільному Університеті повідомляє всіх своїх студентів і зацікавлених осіб, що з днем 1 червня 1951 р. перенесла свій осідок з Німеччини до Франції.

Теперішня адреса:
Sevcenko Societe Scientifique
Institut d'enseignement par correspondance
27, rue des Bauves, Sarcelles (S. et O.) France

Коли Ви хочете допомогти "Новим Дням" то користайтеся з послуг осіб і фірм, які оголошуються в нашему журналі. Вони допомагають розбудові журналу, то наш обовязок допомогти їм.

В таких випадках не забудьте покликатись на наше оголошення.

- ВІДНОВІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ!
- ПРИЄДНАЙТЕ НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА!
- ДАЙТЕ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД!

НАЙ ВІДЖИВНІШІЙ
СТРАВНІШІЙ
ДЕШЕВШІЙ ХАРЧ,
ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

Молоко і молочні перетвори.

СПОЖИВАЙТЕ
ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ
ЄДИНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

Rogers Dairy Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.
Phone: JU 7193.

Маємо на складі невелику кількість примірників відомого роману Б. Лепкого

“МОТРЯ”

I i II томи, гарно оправлені в одну книжку.
Ціна: \$4.00 за обидва томи (разом з пересилкою).

Замовлення і гроші слати:

“Nowi Dni”
Box 452, Term. “A”
Toronto, Ont.

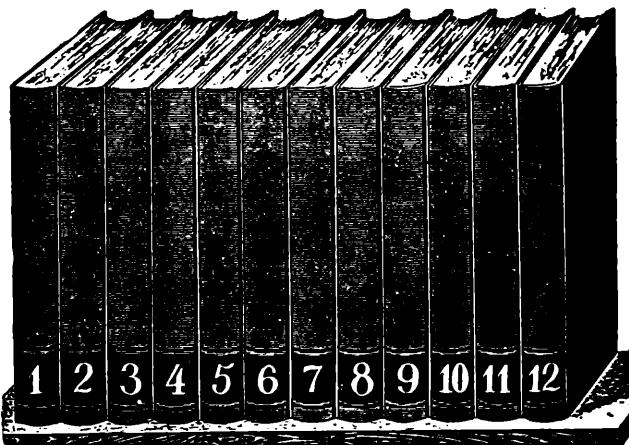
Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи
470 College St. W., RA 3942

КОЛИ ХОЧЕТЕ ЩОБ “НОВІ ДНІ” ІСНУВАЛИ, ТО ЗНАЙТЕ: ОДНОГО ПРИЗНАННЯ МАЛО — ПРИЄДНАЙТЕ ІМ НОВОГО ПЕРЕДПЛАТНИКА!

Таку Бібліотеку видає для Вас
“КЛЮБ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ”
що оснований у Канаді під патронатом визначних
українських діячів.

За діяльність Клубу відповідає видавець ІВАН ТИКТОР. ДРУКУЄМО: Твори сучасних українських письменників і публіцистів, кращі твори з давнішого нашого письменства, переклади вартісніших творів чужої літератури, публікації про вільну боротьбу українського народу в українській і чужих мовах.

РІЧНО БУДЕ НАДРУКОВАНО 1680 СТОРІН.

ЦЕ є 8-12 КНИЖОК.

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК У КАНАДІ І ЗДА \$9.50
в Британії й Австралії 4-0-0, в інших країнах \$10.00

Незаможні можуть сплачувати ратами.

Передплатник стає одночасно ПРИЯТЕЛЕМ УКРАЇНСЬКОЮ КНИЖКИ і отримує відповідну виказку. В сучасну пору тільки на чужині можемо вільно поширювати українське національне друковане слово, тому українці піддержують діяльність Клубу Приятелів Української Книжки, одиночкої того рода української установи, бо розуміють її вагу для української національної культури.

UKRAINIAN BOOK CLUB.
834½ Main Street.
Winnipeg, Man., Canada.

ДО Клубу Приятелів Української Книжки
Вінніпег, Канада.

Приступаю до Клубу Приятелів Української Книжки і вплачую на передплату 12 книжок (разом 1680 сторін друку) \$9.50 на рік (\$5.00 на піврік).

Моя адреса:

.....

.....

Дата:

(Виповніть і разом з передплатою віслати до нас).

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЗЧИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних й газових кухонь (Мофет стов),
холодильників, пральні машин, машин до чищення підлог та кили-
мів, радіоприймачів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіоні та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ
ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНИХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS STR. W. TORONTO, ONT.
— Телефон: WA 9228

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: ЛЕВ ДОПТА

Маємо великий вибір меблів, радіоприйма чів, електричних та газових кухонь, холо-
дильників, пральні машин та інших господарчих речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ
ОБСЛУГУ.

Наша адреса: 1529 Dupont St. Toronto, Ont.

Телефон: LL 0175

Замовляйте книжки

О. Сацюк — Смертоносці	0.75
В. П. Куц — Бездротові телеграфи	0.20
В. Скорупський — Весняний гомін	0.25
Б. Олександров — Мої дні	0.35
М. Гоголь — Сорочинський ярмарок	0.30
П. Горотак — Дияволічні параболи	0.40
П. Волиняк — Земля кличе	0.25
П. Волиняк — Під Кизгуртом	0.20
П. Волиняк — Кубань — земля українська, козача	0.40
А. Кащенко — Під Корсунем	0.60
О. Ган — Трагедія Хвильового	0.75
А. Кащенко — Славні побратими	0.25
Яр Славутич — Правдоносці	1.00
Яр Славутич — Спрага	0.75
Літаври чч. 1, 2, 3 і 4/5 (разом)	1.00
Є. Онацький — Основи суспільного ладу	0.25
Данський — Хочу жити	0.90
Чайковський — Козацька помста	0.40
Ф. Дудко — Війна	0.65
А. Кащенко — Зруйноване гніздо	0.65
Читанка для 5-ої класи народніх шкіл	1.00
В. Стефаник — Вибране	0.35
М. Івченко — Напоєні дні	0.30
О. Стороженко — Оповідання	0.35
А. Коломиєць — Казки	0.25
П. Карпенко-Криниця — Підніяті Вітрила	0.40
А. Запорожець — Большевизм	0.40

Д. Гуменна — Куркульська вілля

Є. Онацький — Наше національне ім'я,
наш герб

При замовленні на \$ 10.00 і вище — опуст 25%.

Замовлення й гроши слати:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A"
Toronto. Ont. Canada.

В кожній українській установі й хаті
мусить бути

Погруддя Т. Шевченка

роботи скульптора Юрія Кодака.

Розмір погруддя: 15 цалів. Матеріал: порце-
ляна, випалена при 2.500 ступнях. Ціна (з пе-
ресилкою): \$15.00. Замовляти:

Jurij Kodak, 69 Napier Str., Hamilton, Ont.
Canada.

Фото цього погруддя огляньте на 1-й стор.
обкладинки ч. 17/18 "Нових Днів".